

Egyensúly
Gazdaságkutató
és Tanácsadó

LENGYELORSZÁG ÉS A POSZT-SZOVJET FEJLŐDÉS SIKERRECEPTJE

Lengyelország és a poszt-szovjet fejlődés sikerreceptje

Felelős szerkesztő: Kozák Ákos,
az Egyensúly Gazdaságkutató
és Tanácsadó Kft.
ügyvezető igazgatója

2026. május

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezető gondolatok	5
2. Makromutatók: Lengyelország fejlődési pályán	7
2.1. Növekedés és konvergencia	7
2.2. Exportteljesítmény: volumen és szerkezet	9
2.3. Beruházási ráta: mennyiség helyett minőség	10
2.4. Termelékenység és bérek	11
2.5. Tulajdonosi szerkezet és dualitás	13
2.6. Humántőke-beruházások: egészségügy és oktatás	15
2.7. Főbb megállapítások	18
3. 1990–2008: Sokkterápia, állami szerepvállalás és uniós csatlakozás	19
3.1. Rendszerváltás: örökölt kihívások	19
3.2. 1990–1993: Sokkterápia	19
3.3. 1990-es és 2000-es évek: Konszolidáció és iparpolitika	21
3.4. 2004–2008: EU-csatlakozás és a kohéziós pénzek	24
3.5. Főbb megállapítások	25

4. 2008–2024: Válságálló gazdaságpolitika	26
4.1. 2008–2010: Gazdasági világválság és kilábalás	26
4.2. 2010–2020: Egy magasabb hozzáadott értékű gazdaság létrehozása	28
4.3. 2020-tól napjainkig: újabb válság, újabb sikeres kilábalás, újabb kormányváltás	30
4.4. Főbb megállapítások	33
4.5. Összefoglaló	34
5. Mit tanulhat Magyarország a lengyel példából?	36
5.1. Fiskális fegyelem és monetáris rugalmasság	36
5.2. EU-s források hatékony felhasználása	37
5.3. Iparpolitika és fejlesztési intézményrendszer	37
5.4. Hazai vállalati bázis és a gazdasági dualitás mérséklése	38
5.5. Oktatásfejlesztés	38
5.6. Energiapolitika és stratégiai függetlenség	39
5.7. Minimálbér-politika mint termelékenység kényszer	39
5.8. Decentralizáció és önkormányzati kapacitás	40
5.9. Összefoglalás: mit lehet átvenni és mit nem?	40
6. Melléklet	41

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Nem tudjuk átírni a magyar gazdaságtörténet elmúlt évtizedeit, és utólag kijavítani azt, amit kevésbé sikeresen valósítottunk meg. Nem tudunk visszaugrani időben, hogy a gazdasági aktorok más döntéseket hozzanak. Mai tudásunkat arra érdemes használni, hogy a jövőben elkerüljük a múlt hibáit és a hazai gazdaság példát mutasson a környező országok előtt. Természetes, hogy súlyos béklyók és korlátos lehetőségek övezik a sikeres gazdasághoz vezető utat. A nemzetközi válságokat senki sem kerülheti el, de a kiút eszközei között igenis van választási lehetőség.

Még ha sokan gondolják is úgy, hogy a magyar vállalkozói kultúra, a jellemzően alacsony kockázatvállalási hajlam, a

munkához való viszonyunk vagy a mikro- és kisvállalatok lemaradó teljesítménye örökre velünk élő adottságok, a nemzetközi példák sokasága az ellenkezőjéről árulkodik. Nem állítjuk, hogy akár az intézményrendszerben, akár a sajátos hazai vállalkozásdemográfiai mintázatban nincsenek hosszú éveket, évtizedeket meghatározó kötöttségeink. De azt tudjuk, hogy az útfüggőségben hívőknek nincs igazuk. Csak annyit kell tenni, hogy ma kezdjük a tudatos, szakpolitikákkal alátámasztott munkát. Így lehet esélyünk, hogy a „lengyel jóbarátok” gazdasági teljesítményét utolérjük.

DE MIBEN IS ÁLL A LENGYEL SIKER? MIÉRT NEVEZIK SOKAN VALÓDI BAJNOKOKNAK ŐKET?¹

A válaszok egyrészt a lengyel gazdaság adottságaiban, másrészt a kritikus fontosságú lépésekben ragadhatók meg. A természeti erőforrások szűkössége – akárcsak Magyarországon – olyan determinisztikus tényező, ami kijelöli a lehetséges irányokat. De nem mindegy, hogy valaki milyen vállalkozói ökoszisztémát épít ki a reálgazdasági folyamatok köré. És az is egy közpolitikai jellegű választás és egyben vállalás, hogy Lengyelország például a poszt-szovjet országok közül az egyedüli, ahol 1989 és 2017 között a jövedelem úgy nőtt, hogy ezzel meghaladták a nyugat-európai statisztikákat. A növekedésnek még lényegesebb eleme az, hogy a vizsgált időszakban a társadalom minden jövedelmi csoportjában emelkedés volt a jövedelmekben. Amikor maguk mögött hagyták a rendszerváltás első éveit, akkor ezt követően – 1997 és 2017 között – közel húsz évig megtorpanás nélkül ment előre a gazdaság. Az alacsony államadósság, a pénzügyi rendszer prudenciája nem adottság, hanem következetes vállalás a politika részéről.

A korábbi szocialista államok eltérő privatizációs gyakorlatot követtek, és nem volt olyan szakértő, aki egyértelműen állást tudott volna foglalni az egyik vagy a másik mellett. A lengyelek bizonyos mértékig késleltették a privatizációt, bevárták a kuponos módszer tanulságait (cseh modell), és ma ez a kivárás inkább tűnik helyes magatartásnak a döntéshozók részéről.

Nehéz érvényesen mérleget vonni a privát szektor 1989 utáni szerepéről a későbbi sikerekben, de tény, hogy a lengyel GDP mintegy negyedét már a rendszerváltást követő években a magánszektor állította elő (Magyarország esetében ez 20 százalék volt).

Tévedés lenne a nemzetközileg jó példaként szolgáló oktatási reformot pusztán organikus, a normál fejlődéssel együtt járó eredménynek betudni. Az, hogy 2000 és 2014 között világszerte az egyik leggyorsabban nőtt a felsőfokú

¹ Az alábbi gondolatok forrása Marcin Piatkowski Europe's Growth Champion című könyve (M. Piatkowski, Europe's Growth Champion, Oxford University Press, 2018)

végzettségűek aránya (ezt csak Dél-Korea volt képes produkálni), az egyrészt a nemzetközi gazdasági munkamegosztásban elért magasabb béreket, másrészt a szisztematikus közpolitika sikerét jelentette.

Négy kritikus területe van a lengyel gazdasági sikernek. Az európai (nyugati) intézményrendszer felépítése, a kultúra, az ötletek és a vezetők szerepe. Ezek közül az utóbbi három puha tényező, és egyenként is hosszú évekbe telik az átformálásuk. De ezeket a folyamatokat masszív közpolitikai gondolkodás, tervezés és végrehajtás kísérte végig. Az intézményrendszer fejlesztése és a fejlett nyugat-európai gyakorlathoz való illesztése a politikusok figyelmének homlokterében volt.

Az erőforrások allokációja és a nemzetgazdasági ágazatok radikális átrendeződése (Lengyelországban a kifejezetten nagy súlyt képviselő agrárszektorból a szolgáltatások felé történt fundamentális elmozdulás), a nagy termelő cégek szerepe, a nyugatiakhoz képest alacsony bérszint és a német iparhoz való erős kötődés a lengyel és a magyar gazdaságra is érvényes megállapítások. De az eredmény mégis más lett.

A tanulmány arra keresi a választ, hogy Lengyelország hogyan válhatott mintaországgá az elmúlt évtizedekben. Az ország elszakadása előbb Magyarországhoz képest a 2008-as globális pénzügyi válságot követően vált igazán

látványossá, majd a 2010-es években fokozatosan magamögé utasította Szlovákiát, és számos mutatóban Csehországot is megközelítette, vagy meg is előzte. A tanulmány azt vizsgálja, milyen szakpolitikai döntések, intézményi megoldások és iparpolitikai eszközök állnak e teljesítmény mögött, és milyen tanulságok vonhatók le mindebből a régió többi országára – elsősorban Magyarországra – nézve.

Az első fejezet makrogazdasági szempontból tekinti át Lengyelország fejlődési pályáját, és azt vizsgálja, hogy a főbb mutatók mennyiben támasztják alá a Lengyelországgal kapcsolatos „sikertörténet-narratívát”. A fejezet elsősorban a 2010 utáni időszakra fókuszál 2024-ig, részben azért, mert a 2008 utáni pálya hozta a legmarkánsabb elmozdulást, részben pedig azért, mert az Eurostat adatai ebben az időszakban a legteljesebbek és leginkább összehasonlíthatók.

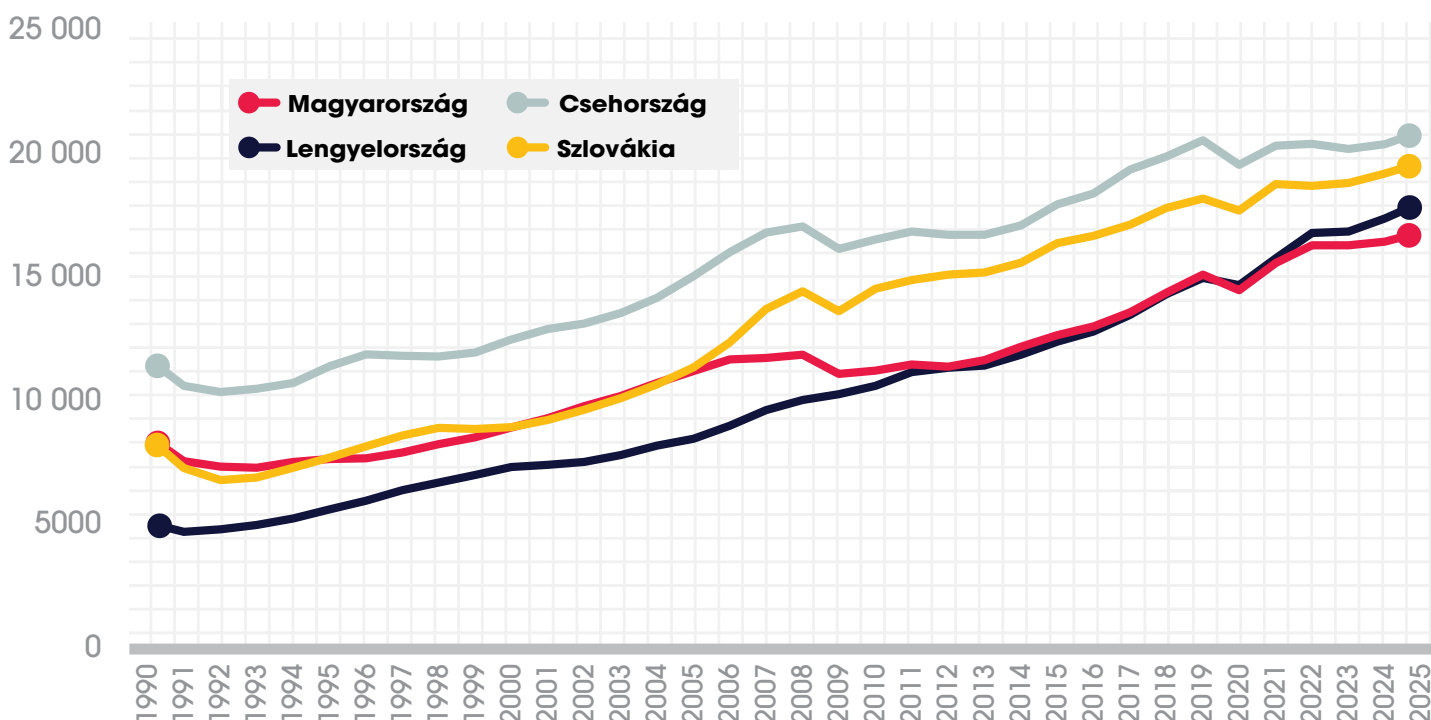
A harmadik és a negyedik fejezetek a lengyel gazdaságpolitikát politikai gazdaságtani keretben vizsgálják. Az előbbi az 1989-es rendszerváltástól a 2008-as globális pénzügyi válságig tekinti át a főbb gazdaságpolitikai fordulatokat és az iparpolitikai építkezést. Az utóbbi a 2008 utáni időszakra fókuszál, bemutatva, hogyan tudta Lengyelország nem pusztán elkerülni a mély recessziót, hanem az Európai Unió egyik tartós növekedési centrumává válni.

2. MAKROMUTATÓK: LENGYELORSZÁG FEJLŐDÉSI PÁLYÁN

2.1. NÖVEKEDÉS ÉS KONVERGENCIA

A makroadatok egyértelműen visszaigazolják a Lengyelországgal kapcsolatos nemzetközi lelkesedést. Lengyelország a rendszerváltás óta az egyetlen uniós tagállam, amely 2020-ig minden évben gazdasági növekedést tudott felmutatni, és a 2008-as globális pénzügyi válság idején is elkerül-

te a technikai recessziót. Ez GDP/fő alapon „csak” arra volt elegendő ugyan, hogy az 1990 körüli sereghajtó pozícióból mára a V4-ek között a harmadik helyre zárkózzon fel, de így is tartós, több évtizedes konvergenciapályát jelez.

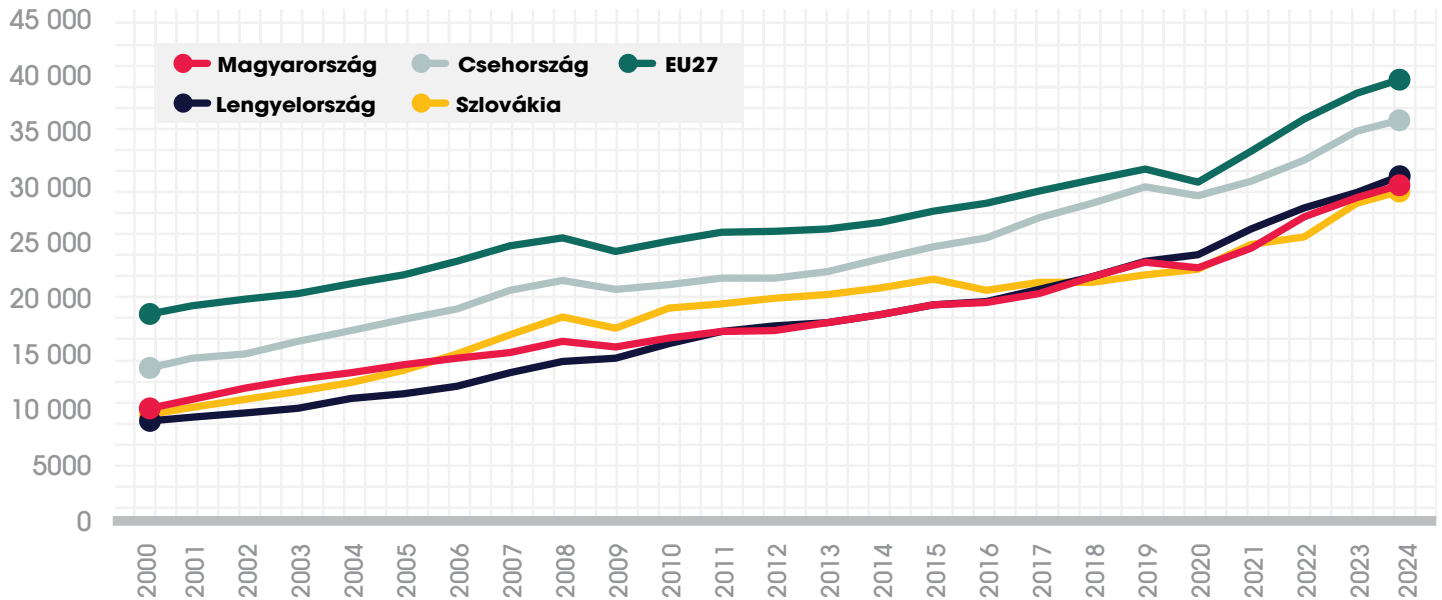
1. ábra: Egy főre jutó reál-GDP alakulása a V4-országokban (USD)

Forrás: GMD²

² <https://www.globalmacrodata.com/data.html>

Még beszédesebb a kép, ha vásárlóerő-paritáson (PPS) vizsgáljuk az egy főre jutó GDP alakulását. A 2010-es évek elejéig Lengyelország továbbra is a V4-ek utolsó helyén állt, ezt követően azonban – különösen a 2008-as válság

utáni évtizedben – egyértelműen gyorsabb konvergenciát produkált, és mára Szlovákiát és Magyarországot is maga mögé utasította. Az országcsoportban már csak Csehország előzi meg.

2. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása vásárlóerő-paritáson a V4-országokban és az EU27-ben (EUR)

Forrás: Eurostat

Lengyelország előnye az EU-csatlakozás (2004) óta is látványos. 2004 és 2020 között az uniós tagállamok közül csupán Írország tudott gyorsabb ütemben bővülni: az ír gazdaság kibocsátása 115,7 százalékkal, a lengyel 84,6 százalékkal nőtt.³ Ez majdnem a kétszerese a cseh (48,4 százalék) és több mint kétszerese a magyar (35 százalék) növekedési

teljesítménynek. Vásárlóerő-paritáson mérve Lengyelország közeledése az EU-átlaghoz szintén kiemelkedő: 2004 és 2020 között mintegy 24,2 százalékponttal zárkózott fel, ami csaknem kétszerese a V4-ek közül második Csehország javulásának (12,3 százalékpont).⁴

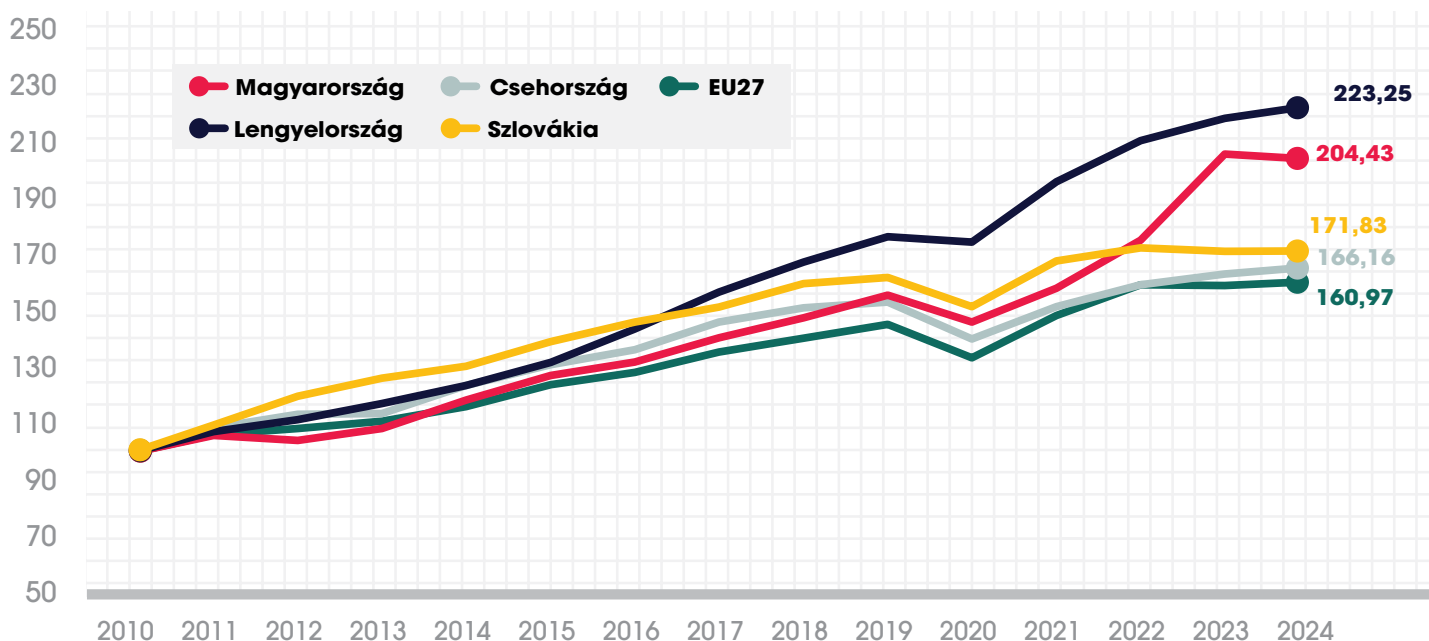
³ Érdekes kiemelni, hogy az ír gazdaság GDP-adatait a közgazdászok szkepticizmussal kezelik, miután a részben adóoptimalizálásra (off-shore-ra) épített gazdaságának tényleges kibocsátása nincs összhangban a statisztikai hivatal által mért számokkal. A valóságban tehát Lengyelország valószínűsíthetően a legjobban teljesítő gazdaság volt ebben az időszakban. Lásd: <https://democracychallenged.com/2025/05/14/irelands-phantom-prosperity-the-gdp-mirage-and-the-real-economy/>

⁴ chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ewaluacja.gov.pl/media/108924/Broszura_model2021_web_ang.pdf

I 2.2. EXPORTTELJESÍTMÉNY: VOLUMEN ÉS SZERKEZET

A V4országok – így Lengyelország – gazdasági modelljének egyik központi eleme a nyugati kü piacokra való erős nyitás volt. A rendszerváltást követően mind a négy ország jelentős mértékben támaszkodott a nyugati tőkére és a multinacionális vállalatokra az exportkapacitások gyors bővítése érdekében.

Az export volumenének alakulása alapján Lengyelország a 2010 utáni időszakban rendkívül erős teljesítményt nyújtott. A kivitel 2010 és 2024 között ugrásszerűen nőtt: 2011-ben a lengyel export volumene még épphogy csak megelőzte a magyarországi szintet, miközben Csehország és Szlovákia előttük járt, 2024-re azonban Lengyelország több mint megkétszerezte exportvolumenét, és messze a többi V4-ország fölé került.

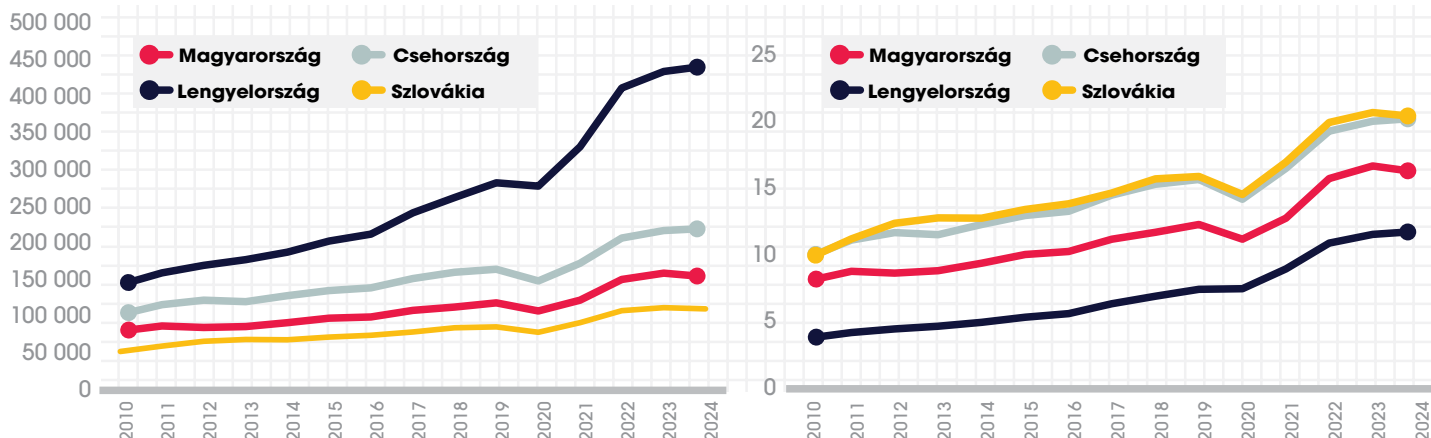

3. ábra: Az exportvolumen változása a V4-országokban (2010 = 100)

Forrás: Eurostat

Ezzel párhuzamosan az export értéke is dinamikusán bővült, és abszolút értelemben a lengyel kivitel messze meghaladta a régiós versenytársakét. Ugyanakkor, ha lakosságarányosan vizsgáljuk az exportteljesítményt, a kép árnyaltabb: Lengyelország egy főre jutó exportbevétele továbbra is a legalacsonyabb a négy ország közül.

Mégis ezen a téren is komoly sikert ért el az ország a V4-ek viszonylatában. Ugyanis amíg a másik három „csupán” megduplázni tudta 2010 óta a kivitelének értékét, addig Lengyelország megháromszorozta azt (kb. 3,8 ezer euróról 11,8 ezer euróra).

4. ábra: Az export értékének alakulása a V4-országokban összesen és egy főre vetítve (millió EUR; ezer EUR/fő)

Forrás: Eurostat

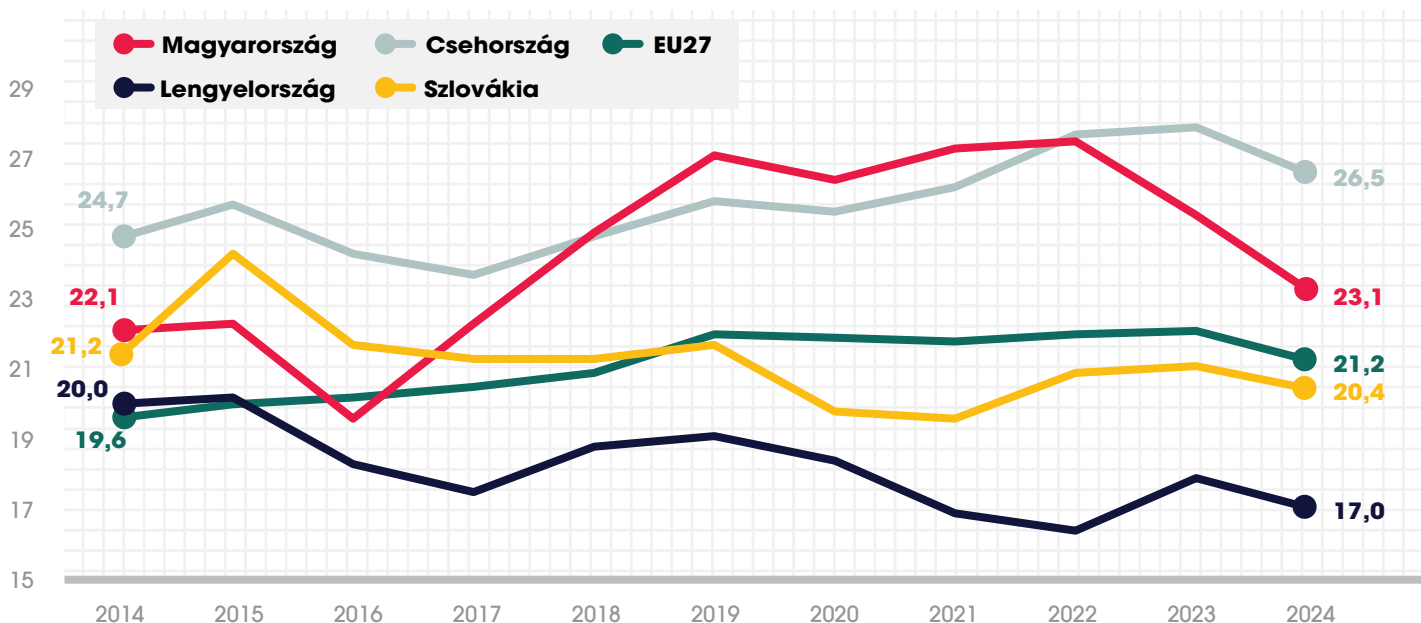
Ez arra utal, hogy a lengyel növekedés mögött nem elsősorban az export extrém felfutása áll – hanem az export-bázis fokozatos, de kiegyensúlyozott bővülése, amelyet a

belső piac mérete és a hazai vállalati szektor teljesítménye is megtámogat.

2.3. BERUHÁZÁSI RÁTA: MENNYISÉG HELYETT MINŐSÉG

A GDP másik kulcseleme a beruházások alakulása. A 2014–2024 közötti időszakban a V4-eken belül Lengyelország rendelkezett a legalacsonyabb beruházási rátával: a bruttó állóeszköz-felhalmozás aránya jellemzően évi 17–20

százalék körüli volt, többnyire az EU-átlag alatt vagy annak közelében. Ezzel szemben Magyarország, Szlovákia és Csehország az évtized jelentős részében jóval magasabb, 22–27 százalék közötti éves beruházási rátát ért el.

5. ábra: A bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-arányos alakulása a V4-országokban és az EU27-ben (%)

Forrás: Eurostat

Mindez első ránézésre ellentmondásban áll Lengyelország gyors konvergenciájával: 2013 és 2024 között a lengyel GDP/fő (PPS) pozíciója mintegy 10 százalékponttal közelítette az EU27 átlagot, miközben a beruházási ráta végig mérsékelt maradt.

Ezt a megfigyelést egy 2017-es Világbank-elemzés is alátámasztja. A tanulmány számítása szerint a lengyel GDP-növekedés 2000–2014 között nagyjából kétharmad részben a tényezőfelhalmozásból (beruházás, humántőke), egyharmad részben pedig a teljes tényezőtermelékenység (TFP)

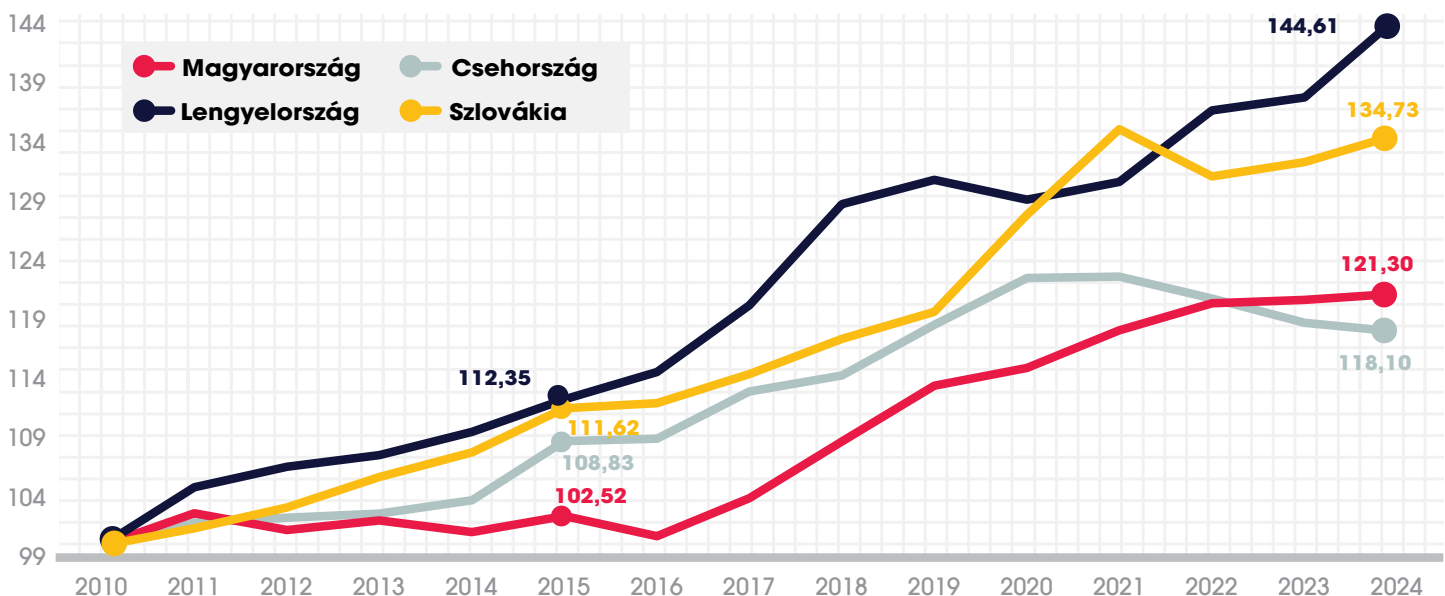
javulásából táplálkozott. Ez az arány kedvezőbb, mint a legtöbb hasonló fejlettségű, de konvergenciában elakadt gazdaságban, a „közepes jövedelmi csapdában” ragadt országokban. A lengyel modell tehát nem az extrém magas beruházási rátára (mint pl. az ázsiai tigrisek), hanem a beruházások hatékony allokációjára és a termelékenység javulására épített.⁵

A lengyel példa összességében rávilágít, hogy nem a beruházások volumene, hanem azok minősége a meghatározó a konvergencia szempontjából.

2.4. TERMELÉKENYSÉG ÉS BÉREK

Az előző fejezet zárótézisét a termelékenységi mutatók is alátámasztják. A rendelkezésre álló adatok szerint a lengyel munkatermelékenység emelkedett a legnagyobb ütemben a V4-országok közül 2010 óta: 2024-re Lengyelország terme-

lékenységi szintje már érdemben megelőzte a magyar és a szlovák értékeket, és fokozatosan zárkózik fel a cseh szint-hez is. A lengyel növekedés tehát a 2010 utáni időszakban inkább minőségi, mintsem pusztán mennyiségi jellegű volt.

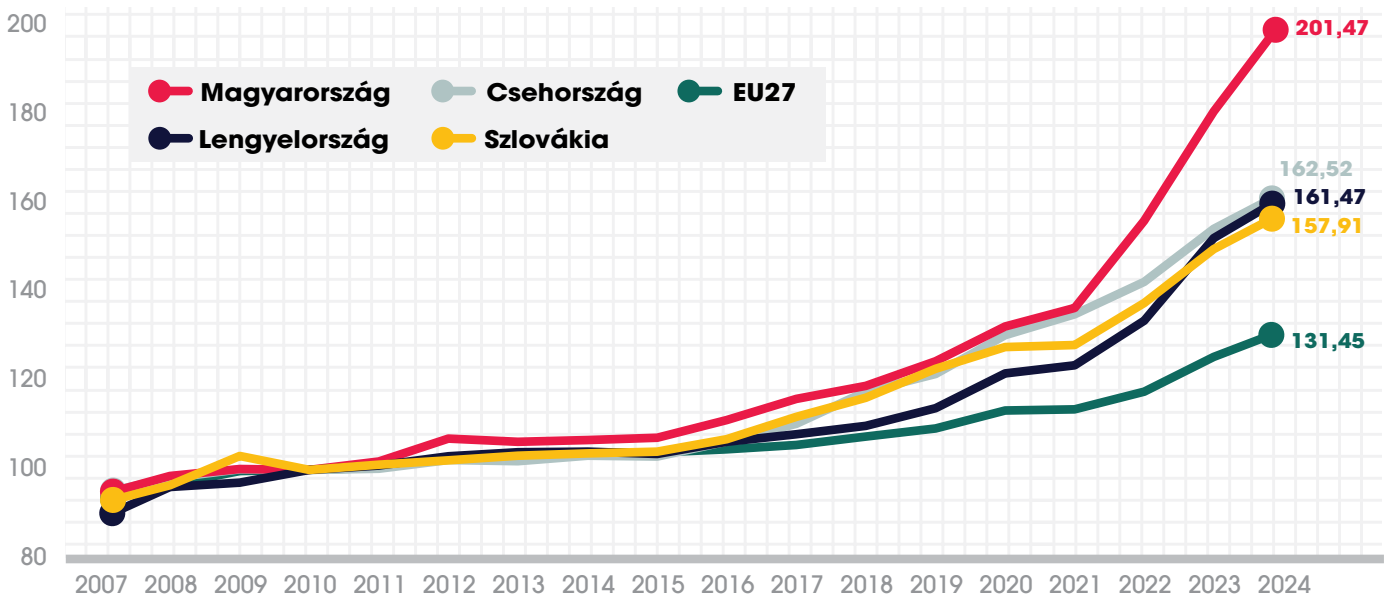

6. ábra: A reál munkatermelékenység alakulása ledolgozott óránként a V4-országokban (2010 = 100)

Forrás: Eurostat

⁵ <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>

Az emelkedő termelékenységet fokozatosan emelkedő bérek is követték.

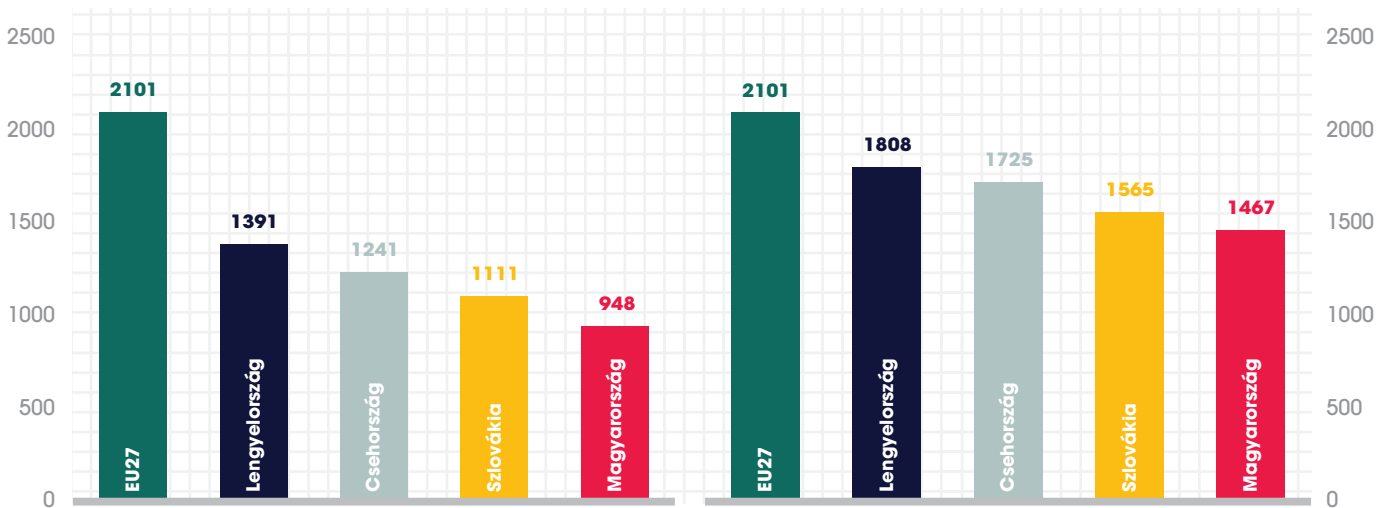

7. ábra: A nominális munkaerőköltség alakulása a V4-országokban és az EU27-ben (2010 = 100)

Forrás: Eurostat

A medián jövedelem euróban kifejezve – mind abszolút értéken, mind vásárlóerőparitáson – 2022-re Lengyelországban érte el a legmagasabb szintet a V4-ek között. Fontos, hogy a bérdinamika alapvetően nem szakadt el a

termelékenységi pályától: a bérek növekedési üteme összhangban maradt a termelékenység javulásával, ezzel nem rontva a vállalatok versenyképességét.

8. ábra: A mediánjövedelem alakulása nominális értéken (balra, EUR) és vásárlóerő-paritáson (jobbra) a V4-országokban (2022)

Forrás: Eurostat

Mindeközben folyamatosan csökkentek a jövedelmi különbségek az országban. Míg 2005-ben a visegrádi országok közül Lengyelországban volt messze a legmagasabb – 6,68-szoros – a felső és az alsó jövedelmi kvintilis között a különbség, addig 2024-re a szorzó közel megfeleződött

és 3,85-szörösére mérséklődött. Ezzel a cseh és a szlovák értéket még mindig épphogy megelőzte (0,5 és 0,6 pontos különbséggel) de már bőven az 4,66 szoros uniós átlag alatt volt. Magyarországon, kiváltképpen 2010 óta, folyamatosan nőtt a különbség, 2024-re 4,39-szoros volt az eltérés.⁶

⁶ Eurostat

2.5. TULAJDONOSI SZERKEZET ÉS DUALITÁS

A V4-országok közötti egyik legmarkánsabb különbség a gazdaság tulajdonosi szerkezetében rajzolódik ki. Míg Csehországban a külföldi tulajdonú vállalatok az összes cég mindössze 2 százalékát teszik ki, mégis a hozzáadott érték 40,2 százalékát adják, Magyarországon pedig hasonló számszerű arány mellett 40,6 százalékot, addig Lengyelországban a külföldi tulajdonú cégek az összes vállalkozás alig 0,3 százalékát, a hozzáadott értéknek pedig „csak” 29,5 százalékát adják. A fennmaradó több mint 70 százalékot tehát hazai tulajdonú vállalatok állítják elő.

Ez arra utal, hogy Lengyelországban a hazai vállalati szektor nagyobb mértékben járul hozzá az értékteremtéshez, mint a többi V4-országban. Ennek bizonyítéka az is, hogy míg 2006-ban a lengyel export 80 százalékaért feleltek a nagyvállalatok, addig alig hét évvel később 2013-ban, már csupán az 52 százalékaért. A többi mind – jellemzően lengyel – KKV.⁷ Ez részben magyarázhatja a lengyel konvergencia dinamikáját: a felzárkózás nem kizárólag egy szűk, külföldi tulajdonú szektorra épül, hanem szélesebb hazai vállalati bázisra támaszkodik.

	Csehország	Magyarország	Lengyelország	Szlovákia
Külföldi vállalatok aránya (%)	2	1,8	0,3	1,5
Külföldi vállalatokban foglalkoztatottak aránya (%)	27,5	23,6	20,3	28
Külföldi vállalatok hozzáadott érték aránya (%)	40,2	40,6	29,5	50,3

1. táblázat: A külföldi tulajdonú vállalatok gazdasági súlya a V4-országokban (%)

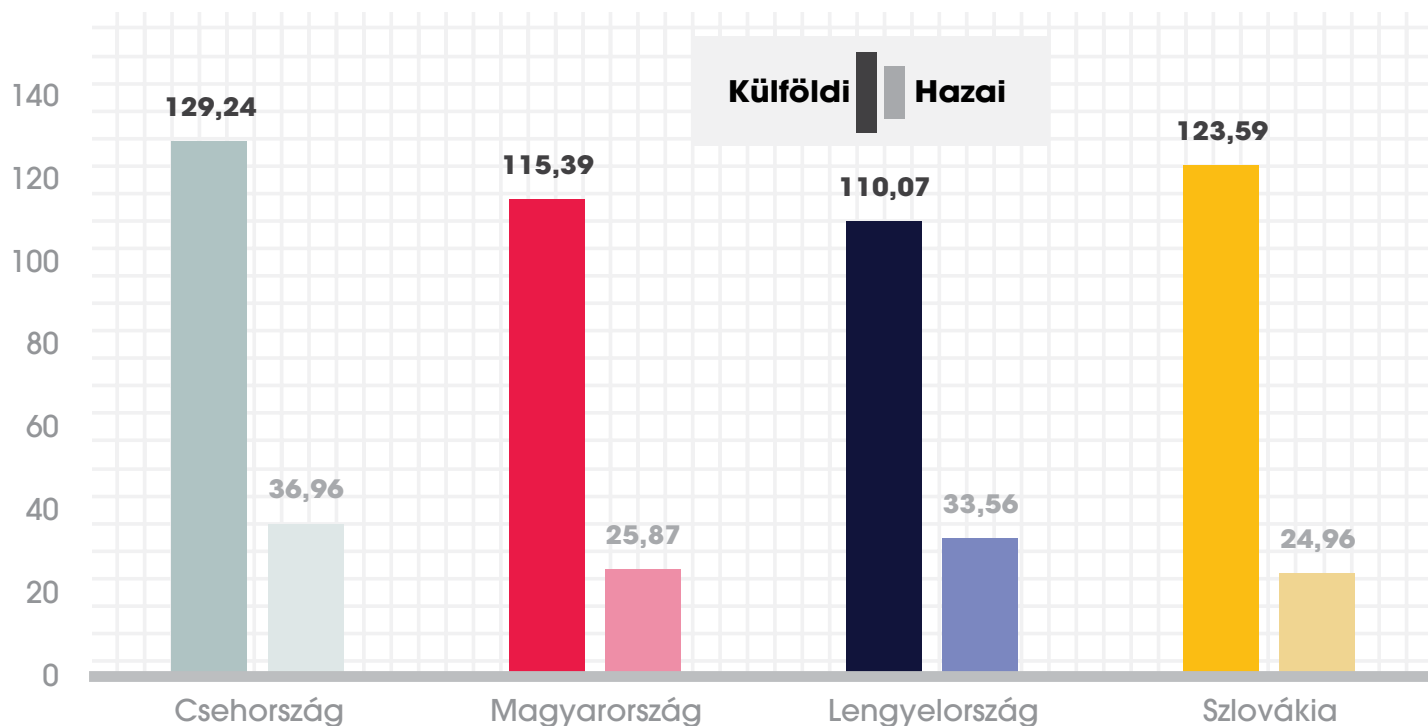
Forrás: Eurostat (saját számítás)⁸

Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy ne lennének jelen a dualitás problémái. Az egy foglalkoztatottra jutó termelékenység a lengyel tulajdonban lévő vállalatoknál ugyan jelentősen magasabb, mint a magyar vagy a szlovák cégek esetében, de a külföldi tulajdonú vállalatokhoz képest továbbra is közel háromszoros a különbség (hasonlóan a régió más országaiban tapasztaltakhoz). Jól bizonyítja a

nemzetközi nagy cégek előnyét, hogy a Világbank adatai szerint Lengyelország EU-s csatlakozása után a TFP és a foglalkoztatás gyorsabban nőtt azon szektorokban, ahol Németország nagyobb ipari kapacitással és kiszervezési potenciállal rendelkezett. A belső dualitás tehát Lengyelországban is létezik, de a hazai szektor relatív súlya jóval nagyobb.

⁷ Világbank 2017 <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>

⁸ A legfrissebb elérhető adat 2023-as

9. ábra: A hazai és külföldi tulajdonú vállalatok munkatermelékenysége a V4-országokban (ezer EUR, 2023)

Forrás: Eurostat

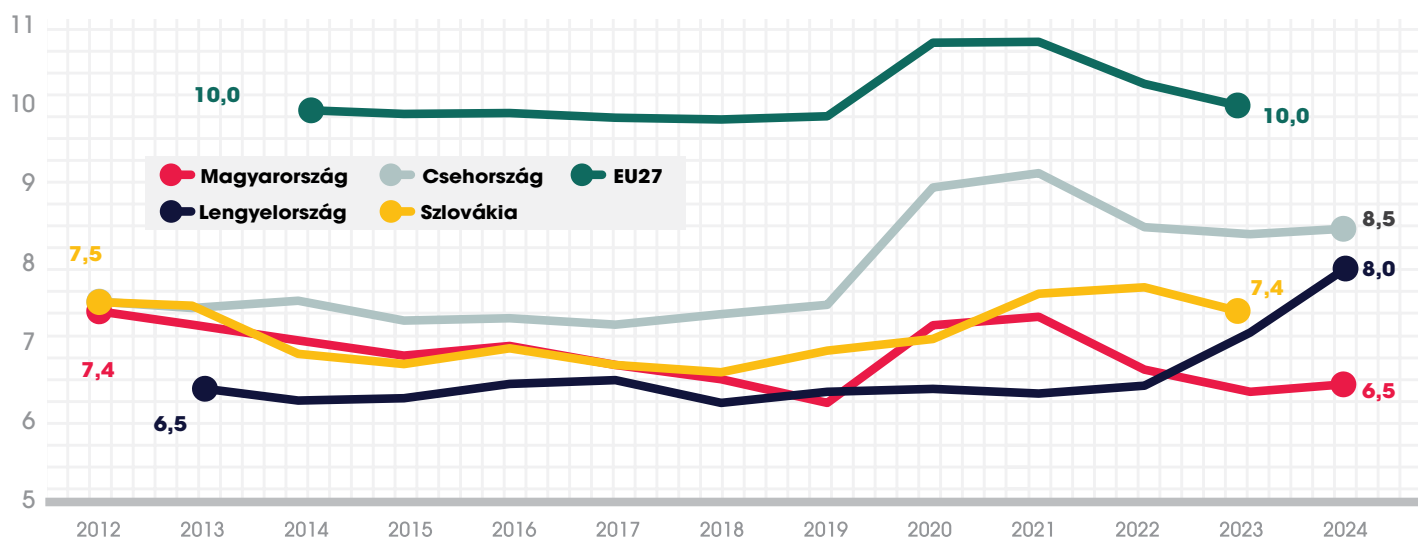
A cseh és lengyel adatok együtt azt sugallják, hogy minél nagyobb a belső dualitás, annál lassabb az országos szintű konvergencia. Lengyelország esete azt mutatja, hogy

a külföldi tőkére épülő modell mellett tudatosan épített, erős hazai tulajdonú vállalati bázis gyorsabb, inkluzívabb felzárkózást tesz lehetővé.

2.6. HUMÁNTŐKE-BERUHÁZÁSOK: EGÉSZSÉGÜGY ÉS OKTATÁS

Végezetül érdemes néhány szót ejteni a humán erőforrás-ra szánt összegekről is. A V4-országok egészségügyi kiadásai GDP-arányosan jellemzően az EU-átlag alatt alakulnak, de a különbségek érdemiek. Lengyelország a Covid-járványt

követő években – hosszú időn át tartó sereghajtó szerep után – látványosan emelte az egészségügy GDP-arányos ráfordításait, és mára csak Csehország előzi meg (kb. 8 százalék vs. 8,5 százalék).

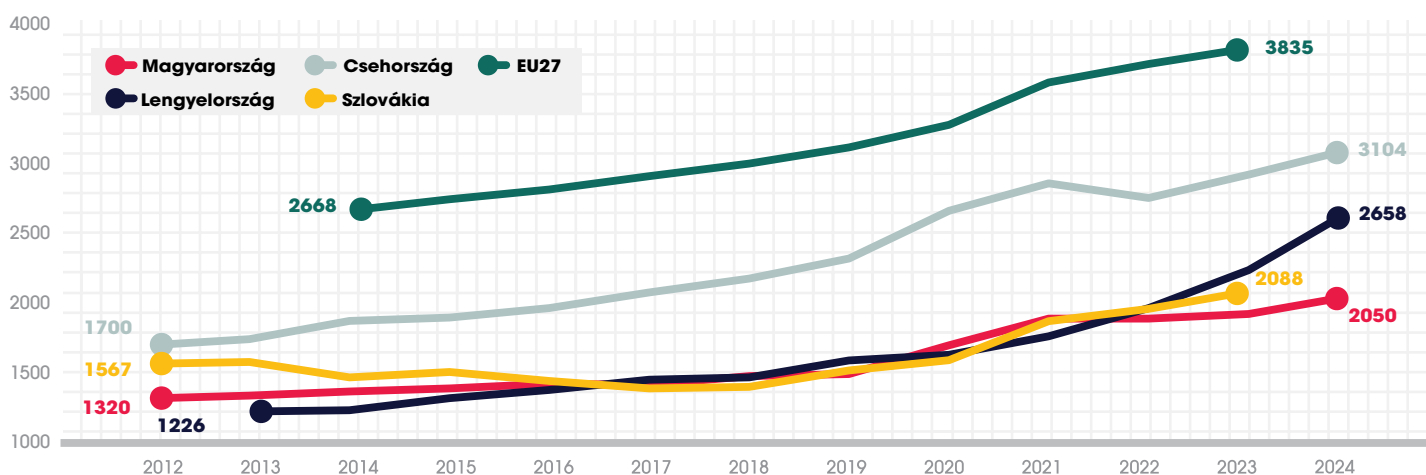

10. ábra: Az egészségügyi kiadások GDP-arányos alakulása a V4-országokban és az EU-ban (%)

Forrás: Eurostat

PPS/fő alapon a felzárkózás még látványosabb: miközben az EU-átlag egy főre jutó egészségügyi kiadása magas szinten stabilizálódott, Lengyelország 2020 óta gyors ütemben zárkózik, Szlovákia és Magyarország elé került, valamint

közelít a cseh és uniós szinthez. 2020-ban még nagyjából az EU-átlag felét érte el, 2024-re már annak mintegy 60 százalékát.

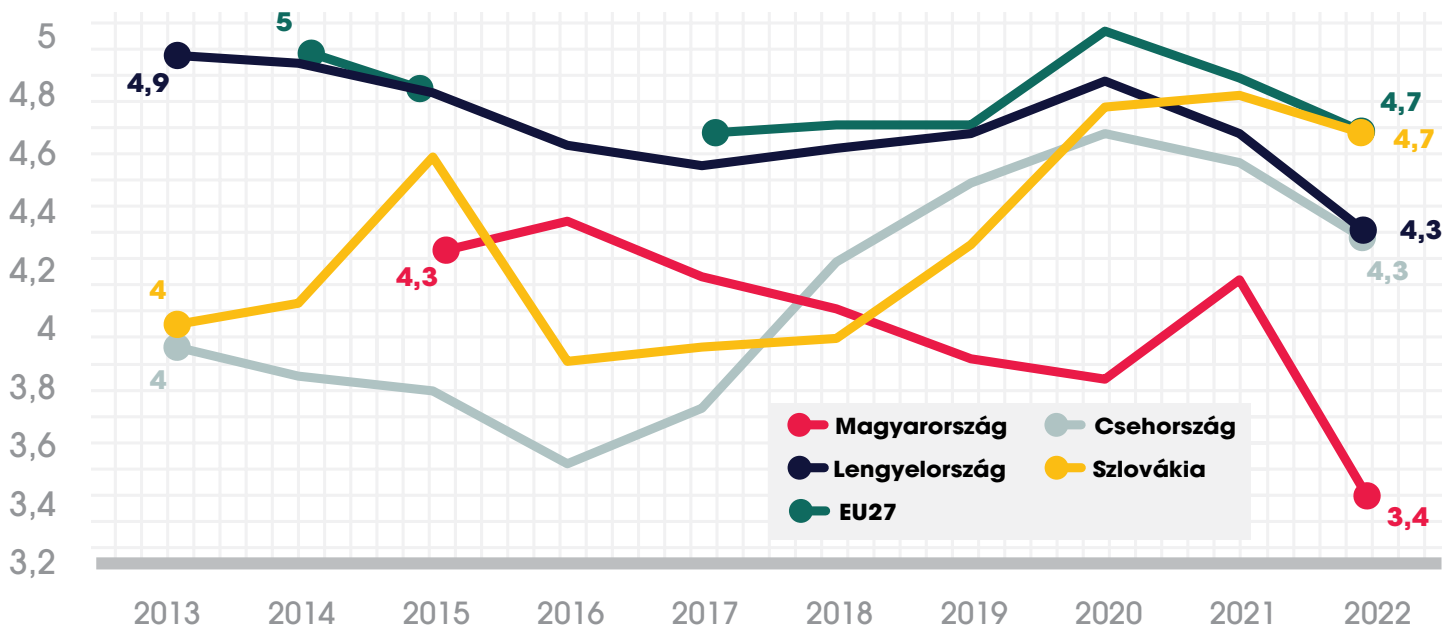

11. ábra: Az egy főre jutó egészségügyi kiadások alakulása vásárlóerő-paritáson a V4-országokban és az EU-ban

Forrás: Eurostat

Az oktatásra fordított kiadások tekintetében 2020-ig Lengyelország a V4-ek közül a legmagasabb GDP-arányos ráfordítást biztosította, majd 2022-re Szlovákia kis mérték-

ben megelőzte, a lengyel arány pedig nagyjából az EU-átlag körül stabilizálódott.

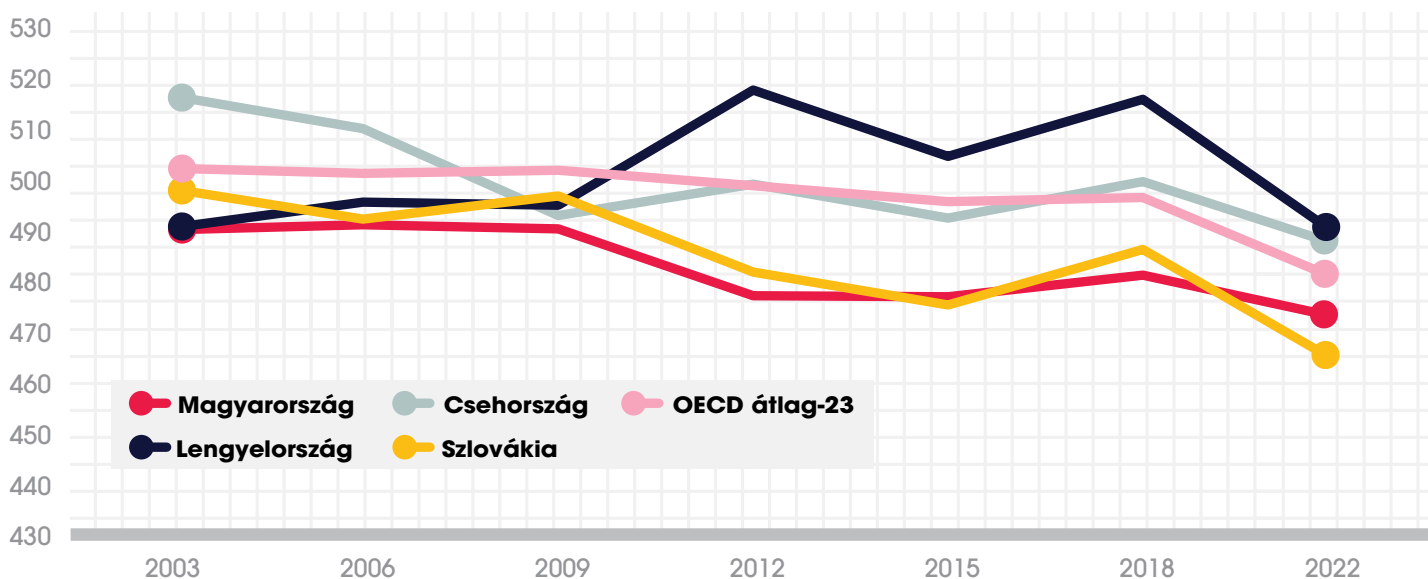

12. ábra: Az állami oktatási ráfordítások GDP-arányos alakulása a V4-országokban és az EU-ban (%)

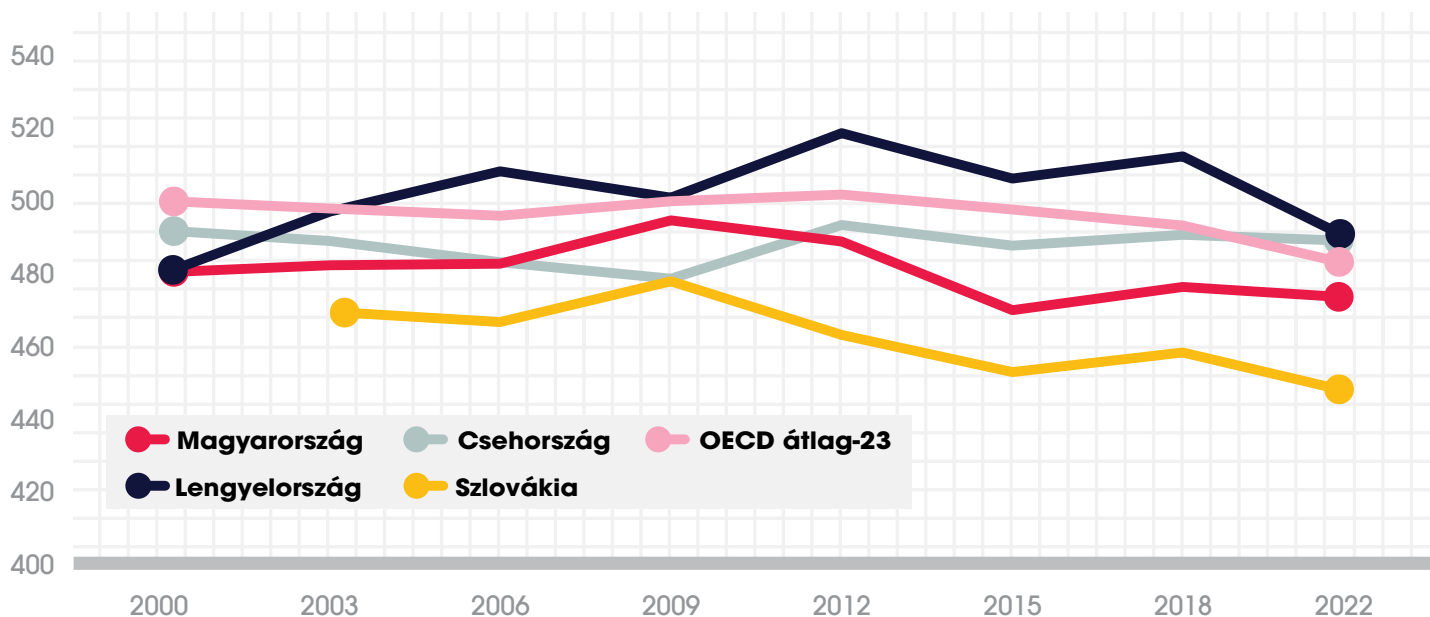
Forrás: Eurostat

A hosszú távú befektetés ugyanakkor jól látszik a PISA-eredményeken: Lengyelország mindhárom mérési területen (szövegértés, matematika, természettudomány) a

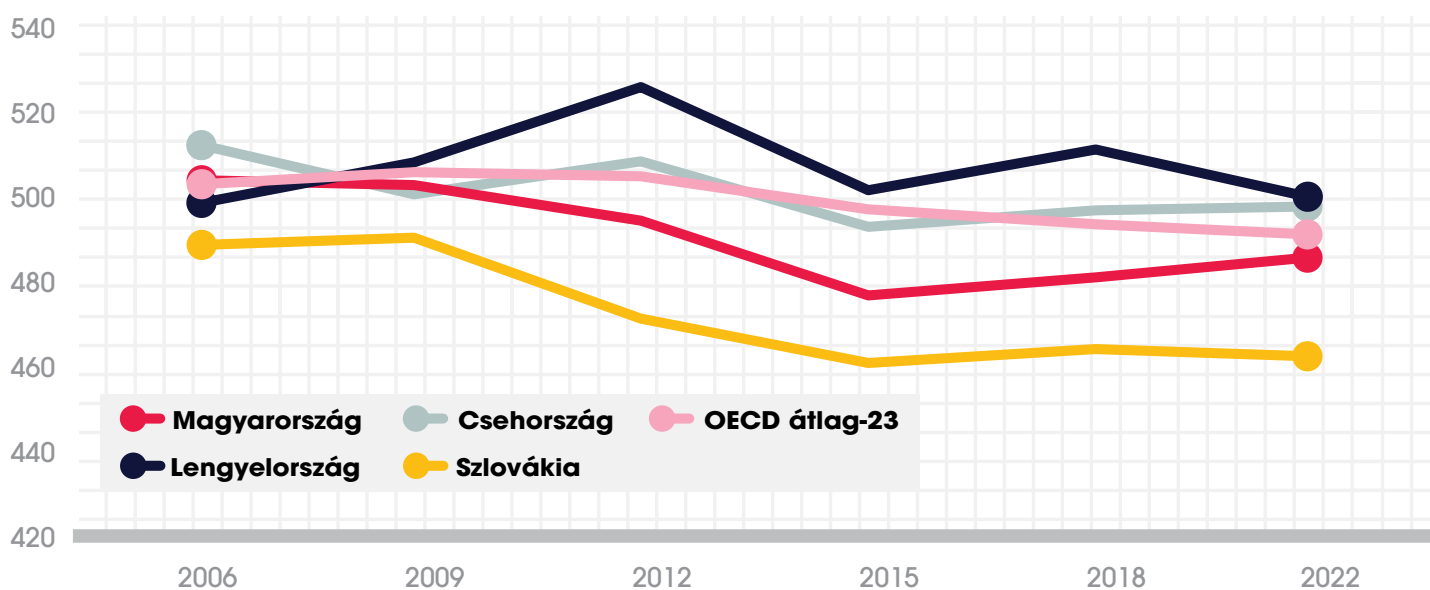
V4-ek közül a legjobb pontszámokat éri el, és több területen meghaladja az OECD-átlagot is.

13. ábra: PISA eredmények (matematika) V4-országok és OECD átlag

14. ábra: PISA eredmények (szövegértés) V4-országok és OECD átlag

15. ábra: PISA eredmények (tudomány) V4-országok és OECD átlag

Forrás: PISA

A felsőfokú végzettség terjedésének üteme szintén kiemelkedő volt: a 25–34 éves korosztályban a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők aránya 2000 és 2014 között 14 százalékról 43 százalékra nőtt, ezzel Lengyelország meghaladta a 41 százalékos OECD-átlagot. Ez a humántőke-bővü-

lés szorosan összekapcsolódott a termelékenységjavulással. A növekvő képzettségi szint az összes jövedelmi csoport és régió esetében javult, és a Világbank becslése szerint a 2005–2014 közötti szegénységcsökkentés 84 százalékát éppen az oktatáshoz való hozzáférés javulása magyarázza.⁹

⁹ Világbank 2017 <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>

2.7. FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

01 FOLYAMATOS GDP BŐVÜLÉS

Lengyelország az egyetlen uniós tagállam, amely 2020-ig minden évben pozitív GDP-növekedést ért el, beleértve a 2009-es válságévet is.

06 MEDIÁN JÖVEDELEM

2022-re a V4-ek legmagasabb szintjére emelkedett, miközben a bérek a termelékenységgel összhangban mozogtak. A növekedés fenntartható maradt.

02 EU REKORD KUMULÁLT GDP NÖVEKEDÉS

2004 és 2020 között 84,6 százalékos reál GDP-növekedést produkált. Ez az EU-ban a második legjobb teljesítmény (csak az adatszolgáltatási okokból torzított Írország előzi meg).

07 INKLUZÍV NÖVEKEDÉS

A decilisarány 6,68-ról 3,85-re mérséklődött. Ez kulcsbizonyíték arra, hogy a lengyel növekedés inkluzív volt, nemcsak a felső rétegeket érintette.

03 KIVÁLÓ EXPORTTELJESÍTMÉNY

Exportvolumenét megkétszerezte, exportértékét megháromszorozta.

08 HAZAI DOMINANCIA A TERMELÉSBEN

A hazai tulajdonú vállalatok a hozzáadott érték több mint 70 százalékát állítják elő. Ez egyedülálló a V4-ek között.

04 MINŐSÉGI NÖVEKEDÉS

A V4-ek közül a legalacsonyabb beruházási rátájával bír (17–20 százalék vs. régiós 22–27 százalék), mégis konvergált. Ennek oka, hogy a növekedés motorjai a humántőke és a termelékenységjavulás voltak.

09 MAGAS OKTATÁSI RÁFORDÍTÁS, VEZETÉS A PISA-EREDMÉNYEKBEN

Oktatási kiadásokban 2020-ig a V4-ek élén járt, és a PISA-felméréseknél konzisztensen a legjobb eredményekkel bír a régióban több mint tíz éve.

05 GYORS TERMELÉKENYSÉGNÖVEDELÉS

A lengyel munkatermelékenység 2010 óta a V4-ek közül a leggyorsabb ütemben nőtt; 2024-re megelőzte a magyar és a szlovák szintet.

3. 1990–2008: SOKKTERÁPIA, ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁS ÉS UNIÓS CSATLAKOZÁS

I 3.1. RENDSZERVÁLTÁS: ÖRÖKÖLT KIHÍVÁSOK

A szovjet típusú rendszerek bukásával 1990 táján kelet-európa országainak vezetői egyöntetűen a nyugati integráció mellett tették le a garast, feladva a keleti orientációt. Közülük Lengyelország volt mind terület (312 ezer km²), mind népesség (38 millió fő) tekintetében messze a legnagyobb, ám más kezdeti adottságai mégsem predesztinálták sikerre.

A rendszerváltás évében a – későbbi – V4-ek közül GDP/fő alapon Lengyelország az egyik legrosszabbul teljesítő, a magyarországi adat 8861 USD, míg a lengyel csupán 5207 USD volt.¹⁰

A rendszerváltás első éveit csak tovább rontottak a helyzetben. Minden kelet-európai ország megszenvedte, hogy

egyik napról a másikra eltűntek a keleti felvevőpiacai, hogy az állami kontroll helyett, piaci alapú koordinációra kellett helyezni a gazdaságaik működését, valamint hogy a gazdaságaik tőkehiányosak voltak. Lengyelország ráadásul viszonylag jelentős eladósodottsággal küzdött, a GDP arányos államadósság 1990-ben elérte a 87 százalékot úgy, hogy 1986-ban még 66,6 százalék volt az arány. Mindemelllett az infláció is elszabadult. Az 1985-ben mért 15 százalékos rátáról 60 százalékra emelkedett 1988-ra, és a rendszerváltás sokkjának hatására 1989-re már egy év alatt 581 százalékkal emelkedett a fogyasztói kosár ára.¹¹ Lengyelország 1989-re egy összeomlott monetáris rendszerrel, súlyos adóssággal és szétesőben lévő tervgazdasággal lépett a demokrácia és piacgazdaság útjára.

I 3.2. 1990–1993: SOKKTERÁPIA

Az első szabad választásokat 1989-ben tartották, amelyen a sokszínű (kereszténydemokrata, nemzeti-konzervatív és szakszervezeti) Szolidaritás Mozgalom fölényes győzelmet aratott. Az új kormány pénzügyminisztere és ezzel a gazdasági átmenet megszervezésnek első felelőse Leszek

Balcerowicz lett. A közgazdász elkötelezett piacpárti volt, így amerikai tanácsadókkal közösen úgynevezett sokkterápiát alkalmazott a lengyel gazdaság minél gyorsabb nyugati orientációja érdekében.

¹⁰ <https://www.globalmacrodata.com/data.html>

¹¹ Global Macro Database (Müller et al., 2026), NBER Working Paper 33714

► SOKKTERÁPIA

Az 1990 január 1-jével életbe lépett intézkedések keretében:

- végbement egy fiskális konszolidáció az állami támogatások drasztikus csökkentésével;
- szigorú hitelpolitikát vezettek be (egyebek mellett csökkentve a jegybanki hitelezést);
- bérkontrollt alkalmaztak, amelynek keretében amennyiben egy állami vállalat a kormány által meghatározott bérindexnél gyorsabban emelte a béreket, büntetőadót kellett fizetnie az emelés után;
- a hiánygazdaság mielőbbi felszámolása érdekében drasztikus árliberalizációt hajtottak végre (a hatósági árak aránya egyből 50 százalékról, 10 százalékra csökkent);
- mérsékeltek a hazai gyártókat védő vámokat és egyéb területeken is liberalizálták a kereskedelmet;
- a lengyel deviza, a zloty konvertibilissé vált, de már korábban rögzített árfolyamon kötötték az USD-hez;
- jelentősen visszavágták a vállalati támogatásokat és elindult az állami vállalatok privatizációja.¹²

Az azonnali hatás súlyos volt, de a visszapattanás meglepően gyors. A reál GDP/fő 1989-ről 1991-re mintegy 9 százalékkal esett vissza (5 207-ről, 4 742 USD-re), de 1992-től már növekedésnek indult. Az infláció ugyan magas maradt, de már nem vágtatott: a 1989-es 581 százalékról 1991-re 77 százalékra, 1995-re 28 százalékra csökkent. A munkanélküliség ugyanakkor meredeken megemelkedett. Az 1990-ben mért 6,3 százalékról, 1993-ra már 16,4 százalék volt. A beruházási ráta 1989-ben még a GDP 39 százaléka volt, 1992-re 13 százalékra zuhant, ami elsősorban az állami vál-

lati szektor összeomlásából fakadt. Az ipari termelés is 40 százalékkal esett vissza ennek következtében.

A gazdaságilag és szociálisan húsba vágó reformok ellenére a nyugati reorientáció nem akadt el, amelynek egyértelmű jele volt, hogy a külkereskedelem dinamikus bővülni tudott. A lengyel export az 1989-es 15,8 mrd USD-ről 1995-re 32,6 mrd USD-re duplázódott, jelezve a gazdaság gyors nyitását és exportorientált átalakulását.¹³ Hosszú távon meghatározó fejlemény volt ebben az időszakban az ország vezetőinek 1991-es hiteljóváírási egyezsége a hitelezőket tömörítő Párizsi Klubbal. A megállapodás eredményeként a GDP-arányos államadósság az 1990-es 87 százalékos csúcstól, 1995-re 47 százalékra csökkent.¹⁴

► OLIGARCHÁK NÉLKÜLI RENDSZERVÁLTÁS

A sokkterápiának potenciálisan pozitív hozadéka volt, megtörte a tervgazdasági monopóliumokat, és azonnal létrehozta a piacgazdaság alapjait. Ezt követte a demokratikus intézményrendszer kiépítése helyi és országos szinten. A hirtelen gazdasági és politikai modellváltás megakadályozta, hogy a korábbi elit foglyul ejtse az államot, miközben politikai konszenzust teremtett a gazdasági reformokhoz.

Szemben a magyar (kárpoztási jegy) vagy az orosz (*loans-for-share*) példával a kezdeti lengyel aukció alapú privatizáció nem tette lehetővé, hogy néhány bennfentes szinte ingyen vásároljon fel állami vagyont. Ennek hosszú távú hatásai voltak, mert mint egy 2021-es tanulmány rámutatott, a leggazdagabbak listájára felkerült 266 személy csupán 7 százalékról tudták kimutatni, hogy a politikai átmenet során szerezték a vagyonukat. Azt pedig alig 5 százalékuk esetében, hogy rendelkeztek meghatározó politikai kapcsolatokkal is. A tanulmány szerint általában véve is a leggazdagabb lengyelek kevesebb mint 30 százaléka felel meg az oligarcha definíció bármely elemének, míg a régió többi országában ez az arány 60 százalék.¹⁵ Ezen adatok hosszú távú hatása az állami újraelosztás és gazdaságfej-

12 King, L. P., & Sznajder, A. (2006). The State-Led Transition to Liberal Capitalism: Neoliberal, Organizational, World-Systems, and Social Structural Explanations of Poland's Economic Success. *American Journal of Sociology*, 112(3), 751–801. <https://doi.org/10.1086/507851>

13 Global Macro Database (Müller et al., 2026), NBER Working Paper 33714.

14 A megállapodás kivételes volt, nemcsak Kelet-Európában, de globálisan is. Lengyelország szuverén adósságának 50 százalékos elengedését érte el, majd további 45 százalékkal mérsékelte kereskedelmi banki adósságát is. Ezzel szemben például Magyarország semmilyen engedményt nem kapott, és végig törlesztette adósságát, ami rövid távon komoly fiskális terhet jelentett – szemben a lengyelekkel, ahol gazdaságfejlesztésre fordíthatták az így létrejött pluszforrásokat.

15 <https://klubjagiellonski.pl/2021/11/26/socialism-balcerowicz-and-no-oligarchs-why-are-there-no-polish-politicians-in-the-pandora-papers/>

lesztési prioritások szempontjából természetesen nem elhanyagolható. A vezető állami szereplők ilyen értelemben vett „függetlensége” nagyban segítette, hogy a mindenkor hatalom különösebb külső befolyás nélkül a valós gazdasági

problémákra igyekezzen választ találni, és ne egyes érdekcsoportokhoz igazítsa a gazdaságpolitikáját. Továbbá, hogy az erőforrások újraelosztását elsősorban érdemi, mintsem nepotista szempontok vezéreljék.¹⁶

3.3. 1990-ES ÉS 2000-ES ÉVEK: KONSZOLIDÁCIÓ ÉS IPARPOLITIKA

A Balcerowicz által alkalmazott gazdasági recept a nevéhez hűen sokként érte a lengyel társadalmat, és az ezt egyértelműen ki is fejezte az 1993-as választásokon. A Szolidaritás-utód pártok vereséget szenvedtek, és a volt kommunista utódpart (SLD) valamint a parasztpárt (PSL) koalíciója nyert. Ugyanakkor az új kormány gazdaságpolitikája nem vett 180 fokos fordulatot. Folytatódott a privatizáció, az EU-integráció, és a törekvés a makrogazdasági stabilitásra.

► KONTROLLÁLT LIBERALIZMUS: ÚJ ÁLLAMI FEJLESZTÉSI INTÉZMÉNYEK

Az új kormány a pusztá piacfundamentalista elvről, a kontrollált liberalizmus gazdaságpolitikájára tért át.¹⁷ Ennek egyik legfontosabb eleme az állam ismételt szerepvállalása volt. Ugyanis ahelyett, hogy kizárólag piaci mechanizmusokra bízta volna a nagyvállalatok sorsát, az állam aktívan beavatkozott. Ebben 3 fő szereplő volt azonosítható:

- az ipari és kereskedelmi minisztérium
- az ipari fejlesztési ügynökség (Agencja Rozwoju Przemysłu, ARP)
- a nagy állami bankok

Ezek közösen döntöttek arról, hogy mely cégek mehetnek csődbe, illetve melyek kapnak mentőövet. Ez a hibrid modell (állam + bankok + ARP) lehetővé tette a magyar kárpótlási jegy alapú privatizációnál gyorsabb FDI-integrációt.

A minisztérium által épített adatbázist használva az állami bankok és az ARP átnézte az összes nagy állami vállalatot, és végül a legegészségesebb 70 százalékot bankvezérelt adósságkezeléssel újították meg, míg a gyengébb 30 százaléknál az ARP vette át a vezetést. Az ügynökség végül a kétharmadukat hagyta csődbe menni, míg harmadukat átstrukturálta eladás előtt.

Az ARP mandátuma kifejezetten fejlesztő jellegű volt. Kölcsönökkel vagy tulajdonrészekkel támogatta az életképesnek ítélt cégeket, átszervezte azokat, majd stratégiai befektetőknek (gyakran külföldi multiknak) privatizálta. 2001-ig hozzávetőlegesen 800 vállalat esetében vett részt valamilyen átstrukturálásban, amelyek sikertelenségi aránya csupán 10–15 százalék volt.

► HATÉKONYSÁGNÖVELÉS ÁLLAMI SZEREPVÁLLALÁSSAL

A nagyüzemi privatizáció viszonylag lassan haladt, és gyakran az átstrukturálás után sok nagy vállalat állami tulajdonban maradt az 1990-es évek végéig. 2002-ben az állam még mindig domináns részesedéssel rendelkezett az acél-, az energia-, a földgáz- és a petrokémiai iparban.¹⁸ Kutatók a magyar vagy szlovák modellhez képest pont ebben látják a lengyel (és a cseh) transzformációs modell előnyét: a 90-es években az állam képes volt hatékonyságnövelő átalakításokat kivitelezni az állami vállalatokban mielőtt részlegesen vagy teljesen privatizálta volna azokat.¹⁹ Ezzel

¹⁶ Mindez persze nem azt jelentette, hogy nem volt jellemző a korrupció. Csupán azt, hogy elsősorban a törvényhozás alatti szinteken (mint az önkormányzatok vagy a közszolgáltatások).

¹⁷ Scheiring (2021) Varieties of Dependency, Varieties of Populism: Neoliberalism and the Populist Countermovements in the Visegrád Four, *Europe-Asia Studies*, 73:9, 1569-1595, DOI: 10.1080/09668136.2021.1973376

¹⁸ King, L. P., & Sznajder, A. (2006)

¹⁹ Scheiring 2021

biztosította a piacképes működésüket, érdekeltté téve az új tulajdonosokat (ideértve a külföldieket is) a fenntartásukban.

1999-re az 500 legnagyobb cég közül csupán 29 százalék (144) volt külföldi tulajdonú, de a teljes halmaz exportjának közel felét (46 százalék) az utóbbiak adták. Egy évvel korábban a külföldi cégek a termékeik közel 62 százalékát exportálták, miközben a lengyel cégek csupán a 49 százalékát. Az export szerkezete eltolódott az élelmiszerektől és nyersanyagoktól a tőke- és szakképzettség-igényes termékek felé. A szakképzettség-igényes EU irányú kivitel 175 százalékkal nőtt 1993–98 között, a tőkeigényes 166 százalékkal.²⁰

IPARÁGI PÉLDA: TEJIPAR

Magyarországon az 1990-es években a feldolgozóipari vállalatok privatizációja a multiknak kedvezett. A termelők szétagulódása miatt szétesett a vertikális integráció, ami a versenyképesség csökkenéséhez vezetett (alacsony hozzáadott értékű export, kereskedelmi deficit). Lengyelországban a tejtermelő gazdák erős politikai képviselője (pl. útblokkok 1990–92 között) megakadályozta a termelői szervezetek felbomlását, és fejlesztő szövetséget építettek ki az állammal. A kormány létrehozott a tejiparért felelős ügynökségeket (AMA és ARMA), amelyek részben EU-s forrásokkal modernizálták a szervezeteket, miközben az EU minőségi szabványai is fegyelmezően hatottak. Lengyelország magas védővámokkal és szelektív védelmi klauzulákkal menedzselte a liberalizációt, így a lengyel szervezetek 80 százalékra növelték piaci részesedésüket és később magas hozzáadott értékű exportra váltottak (1,2 milliárd USD külkereskedelmi többlettel 2011-re).²¹

► MAGAS VÁLLALATI, ALACSONY MUNKAVÁLLALÓI ADÓK

Lengyelország a visegrádi országokhoz képest az adópolitikájában is más utat választott, mint kiváltképpen Magyarország vagy Szlovákia. A 90-es és a 2000-es években is átlagosan 10 százalékponttal voltak magasabbak a vállalatok bevételeire rakódó terhek, mint Magyarországon, miközben a munkát terhelő adók alacsonyabbak voltak, az EU átlaga alatt maradván. Ezt pont a nagyobb arányú hazai tulajdonú vállalati bázisnak köszönhetően teheték meg. A magyar és szlovák gazdaságok már a 2000-es évekre sokkal jobban függtek a külföldi tőkétől.²²

► ZŁOTY SZABADON ENGEDVE

Az egyéb tényezőkkel együtt az ország monetáris politikája is változott az időszakban. A sokkterápia részeként rögzített dollárárfolyamot fokozatosan felváltotta az inflációs célkövetés rendszere, amelyet azonban csak az 1990-es évek végén vezetett be a lengyel nemzeti bank. Az inflációs célkövetés rugalmas árfolyammal párosult: az árfolyam nem volt horgonyozott, ami lehetővé tette, hogy külső sokkok esetén az árfolyam változása enyhítse a reálgazdasági hatásokat.

► DECENTRALIZÁCIÓ ÉS AZ ÖNKORMÁNYZATOK MEGNÖVELT SZEREPE

Az intézményi reformok egyik kevésbé emlegetett, mégis meghatározó eleme a közigazgatási decentralizáció volt. Az 1990-ben bevezetett első körben a helyi önkormányzatok kaptak döntési jogköröket és bevételszerzési felhatalmazást. Majd 1999-ben a második reform tovább racionalizálta a területi struktúrát (a vajdaságok (megyék) számát 49-ről 16-ra csökkentette), és a közszolgáltatások széles körét telepítette regionális és helyi szintre. A Világbank elemzése szerint ez a decentralizáció nemcsak a szolgáltatások minőségét javította, hanem megteremtette azt az intézményi kapacitást, amely később lehetővé tette az uniós források hatékony lehívását és a helyi szintű anticiklikus politika önálló folytatását is.²³

²⁰ King, L. P., & Sznajder, A. (2006)

²¹ László Bruszt & David Karas (2019): Diverging developmental strategies beyond “lead sectors” in the EU’s periphery: the politics of developmental alliances in the Hungarian and Polish dairy sectors

²² Scheiring 2021

²³ Világbank 2017 <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>

▶ OKTATÁSI REFORM, A PISA-EREDMÉNYEK ALAPJA

1999-ben született meg a nemzetközi körökben is sokat tanulmányozott oktatási reform, amely után markánsan javulni kezdett a lengyel diákok tanulmányi eredménye. A Mirosław Handke miniszter nevéhez fűződő átalakulás keretében²⁴:

- ▶ létrejött a 6+3+3 éves modell, ahol 8 osztályos általános iskola helyett bevezették a 6 osztályos elemi, 3 éves gimnáziumi és utána 3 éves líceumi vagy szakképzési rendszert. Az új rendszerben 14 éves koruk helyett 15 évesen dőlt el, hogy ki ment inkább elméleti és ki inkább szakképzési irányba.

- ▶ Bevezették az országosan egységes vizsgarendszert
- ▶ A pedagógusok nagy fokú autonómiával bírtak a tanterv alakításában, ugyanakkor egységes keretek közé is lettek szorítva a szigorú minősítési rendszer által.

Érdemes megjegyezni, hogy 2017-ben Lengyelország visszaállt a 8+4 éves oktatási rendszerre, amely után a legfrissebb 2022-es adatok szerint, mint látható volt a korábbi fejezetben, romlottak az ország PISA-eredményei.

²⁴ Világbank 2012 <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/090915do-94fd-56b2-aaed-8145b57cod1c>

3.4. 2004–2008: EU-CSATLAKOZÁS ÉS A KOHÉZIÓS PÉNZEK

▶ PHARE PROGRAM

Lengyelország és Magyarország volt az első két posztszocialista ország, amelyek 1994-ben elindították a csatlakozási folyamatot, és egyben az első kedvezményezettjei is lettek a Phare programnak, amely a közigazgatási reform, az intézményi kapacitás erősítése és az uniós strukturális alapok felszívására való felkészülés támogatására összpontosított.

Az Európai Bizottság adatai szerint Lengyelország GDP/fő értéke 2004-ben vásárlóerő-paritáson az uniós átlag 50,7 százaléka volt. A csatlakozás idején a munkanélküliségi ráta kb. 20 százalék körül járt, ami komoly strukturális munkaerőpiaci problémákat tükrözött.

Lengyelország a csatlakozását követően az első 24 hónapban (2004. május 1. – 2006. április 30.) 7,5 milliárd eurót kapott az uniós költségvetésből, miközben 4,6 milliárd eurót fizetett be. Nettó pozitív transzfer tehát 2,9 milliárd euró volt. Ennek ellenére 2005 végéig az allokált forrásoknak csak 50,7 százalékára kötöttek szerződést, és mindössze 4,35 százalékot folyósítottak ténylegesen.²⁵ Ennek legfőbb oka az intézményi felkészületlenség volt.

▶ INTÉZMÉNYI REFORM AZ EU-S PÉNZEK LEHÍVÁSA ÉRDEKÉBEN

A következő hétéves ciklusban azonban Lengyelország egyértelműen tanult a hibáiból. 2007 és 2013 között, az összes új tagállam közül Lengyelország érte el a legmagasabb abszorpciósi rátát.²⁶ Az évek során Lengyelország összesen

nagyjából 200 milliárd eurót kapott különböző kohéziós forrásokból. Ezzel az egyik legnagyobb kedvezményezettje volt az uniós fejlesztéspolitikának, de ami még fontosabb, hogy az egyik leghatékonyabb felhasználója is lett. Ennek megalapozása a 2000-es években történt, ami három fontos átalakításra vezethető vissza²⁷:

▶ ELŐFINANSZÍROZÁSI RENDSZER

A lengyel állam úgy döntött, hogy a központi költségvetésből megelőlegezi a kifizetéseket a kedvezményezetteknek. Így a projektek nem álltak le azért, mert az Európai Bizottság lassabban utalt.

▶ DECENTRALIZÁLT VÉGREHAJTÁS

A források mintegy 40 százalékát közvetlenül a vajdaságok (régiók) kezelik, vajdasági hivatalokon keresztül. Ez közelebb viszi a döntéshozatalt a helyi igényekhez, és csökkenti a központi adminisztráció túlterheltségét.

▶ SZAKÉRTŐI GÁRDA MEGŐRZÉSE

Az uniós forrásokat kezelő apparátust sikerült viszonylag stabilan tartani, függetlenül a kormányváltásoktól, így a felhalmozott tudás nem veszett el.

Az utolsó pontnak egy fontos fejleménye volt a lengyel vállalkozásfejlesztési ügynökség (PARP) létrejötte. A szervezet feladata kezelni a vállalati innovációs utalványokat és digitális programokat, minimalizálva a bürokráciát a cégek számára.

²⁵ <https://www.blue-europe.eu/analysis-en/full-reports/polands-20-years-in-the-european-union-how-the-countrys-economy-has-changed/>

²⁶ <https://shs.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2012-2-page-161?lang=fr>

²⁷ <https://voxukraine.org/en/driving-growth-and-development-polands-cohesion-policy-funds-absorption-model>

I 3.5. FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

01 GYENGE ALAPOK

1990-ben Lengyelország a – későbbi – V4-ek legszegényebb tagja volt (5207 USD GDP/fő vs. magyar 8861 USD).

07 ARÁNYOS ADÓZTATÁS

A V4-átlagnál magasabb vállalati adók, de alacsonyabb munkavállalói terhek.

02 SOKKTERÁPIA

Radikális és együtemű árliberalizáció, kereskedelmi nyitás, fiskális konszolidáció és privatizáció.

08 MONETÁRIS REFORM

A zloty árfolyamát szabadon engedték, és a jegybank fő feladata az inflációs célkövetés lett.

03 ADÓSSÁG-KONSZOLIDÁCIÓ

A Párizsi Klubbal kötött 1991-es megállapodás keretében az ország adósságának nagy részét elengedték. Ez jelentős fiskális teret adott a növekedés finanszírozásához.

09 KÖZIGAZGATÁSI REFORM

Vajdaságok száma 49-ről 16-ra csökkent.

04 OLIGARCHAMENTES ÁTMENET

Nem alakultak ki oligarchikus viszonyok, így a politikai vezetők tőkés érdekcsoportok befolyása nélkül tudtak döntéseket hozni.

10 OKTATÁSI REFORM

Az 1999-es átalakítás együtt járt a PISA-eredmények jelentős javulásával.

05 KONTROLLÁLT LIBERALIZMUS

1993 után minisztériumok, állami bankok és fejlesztési ügynökségek együtt irányították a gazdaságot.

11 SIKERES EU-S PÉNZ ABSZORPCIÓ

2007 – 2013: az összes új tagállam közül a legmagasabb abszorpciós ráta.

06 TUDATOSAN LASSÚ PRIVATIZÁCIÓ

Az állam előbb átstrukturálta, majd utána adta el az addig állami kézben lévő vállalatokat. 2002-ben az acél-, az energia- és a petrokémiai ipar még döntően állami kézben volt.

12 EU-S PÉNZEK ÉS INTÉZMÉNYI IGAZÍTÁS

Előfinanszírozási rendszer (állam megelőlegezi a kifizetéseket), decentralizált végrehajtás (vajdaságok), és a szakértői apparátus kormányváltásoktól független megőrzése.

4. 2008–2024: VÁLSÁGÁLLÓ GAZDASÁGPOLITIKA

4.1. 2008–2010: GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG ÉS KILÁBALÁS

A 2008-as globális pénzügyi válság Lengyelország számára kivételes lehetőséget kínált arra, hogy bizonyítsa: az évtizedes intézményi építkezés és a fegyelmezett makrogazdasági politika nem csupán a fellendülés idején állja meg a helyét. Az ország lett az egyetlen európai gazdaság, amely 2009-ben, a kontinens legsúlyosabb háború utáni recessziójában, pozitív – 2,6 százalékos – GDP-növekedést tudott felmutatni. Ez a teljesítmény nem egyetlen tényezőnek, hanem egy egymást kölcsönösen erősítő eszközkészletnek volt köszönhető.

▶ AZ EU-S KOHÉZIÓS PÉNZEK ANTICIKLIKUS SZEREPE

A legközvetlenebb magyarázat a 2007–2013-as uniós programozási ciklushoz kapcsolódik. Lengyelország 68 milliárd eurót kapott kohéziós célokra a hét évre. Ez akkor a 2007-es GDP ~22 százalékának felelt meg.²⁸ A strukturális és kohéziós alapokból finanszírozott nagy infrastrukturális beruházások (autópályák, vasútvonalak, szennyvíztisztítók) épp akkor pörögtek fel, amikor a magánberuházások visszaestek. A vasúti fejlesztések terén az ország, a rendszerváltás óta mért adatokat tekintve, ebben az időszakban fordította a legtöbbet, megközelítőleg a GDP 0,25 százalékát.²⁹ Eközben az autópályák szinte a nulláról épültek ki, és bár már a 2010-es évekkel együtt, de 2017-ig megnégyszereződött a hosszuk.³⁰

²⁸ Világbank 2017

²⁹ <https://www.ceicdata.com/en/poland/transport-infrastructure-investment-and-maintenance-oecd-member-annual/pl-rail-infrastructure-investment-per-gdp>

³⁰ <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>

³¹ Világbank

Az állam mozgásterét ráadásul nem csupán a beáramló uniós pénzek, de az addig gyakorolt prudens költségvetési politikája is növelte. A 2008-as válság előtt jóval az uniós Stabilitási és Növekedési Paktum referenciaértéke, 60 százalék alatt, 50 százalék körül volt a GDP-arányos államadósága. A válságot követő években a többi európai országhoz hasonlóan megemelkedett, de arra végig ügyelt, hogy 60 százalék alatt tartsa. Ezt egyébként az ország alkotmánya is megköveteli.

▶ AZ ÖNKORMÁNYZATOK ANTICIKLIKUS HOZZÁJÁRULÁSA

A fiskális kiigazításban a központi kormányzat mellett a helyi önkormányzatok is aktív szerepet játszottak. Fiskális egyenlegük a 2007-es egyensúlyról 2010-re a GDP 1,2 százalékaival egyenértékű deficitre mozdult el. Ez volt az összes EU-tagállam közül a legnagyobb ilyen irányú elmozdulás. A helyi szintű anticiklikus fiskális politika így a központi kormányzat stabilizációs törekvéseivel párhuzamosan, azokat megerősítve hatott.³¹ Ez az eredmény nem lett volna lehetséges az 1999-es decentralizációs reform nélkül, amely a vajdaságoknak és a helyi önkormányzatoknak érdemi döntési jogköröket és bevételszerzési felhatalmazást biztosított.

▶ A BANKRENDSZER REZILIENCIÁJA

A válságállóság talán legfontosabb strukturális alapja a lengyel bankrendszer szokatlanul konzervatív és versenyalapú felépítése volt. A lengyel hatóságok a „nincs állami mentőöv” elvét alkalmazták a bankszektorra: a bankokat kötelezték, hogy saját maguk kezeljék rossz hiteleiket. Ez erős ösztönzőket teremtett a prudens kockázatkezelésre. Ezen felül a szigorú és szakszerű bankfelügyelet megakadályozta a túlzott hitelbővülést. Így Lengyelország nem szenvedte el azt a hitelbuborék-alapú növekedést, amely 2008-ban számos más gazdaságot romba döntött.

Különösen fontos elem volt a devizaalapú hitelezés szigorú keretek közé szorítása. A pénzügyi felügyeleti hatóság (Komisja Nadzoru Finansowego – KNF) ún. S-ajánlásokat (Rekomendacja S) bocsátott ki, amelyek értelmében a bankoknak kötelező volt elsőként zloty alapú hitelt ajánlaniuk az ügyfeleknek, tájékoztatni kellett őket az árfolyamkockázatról, és a jövedelemvizsgálatot 20 százalékkal megemelt kamatszinttel kellett elvégezni.³² Ennek eredményeképpen a 2008-as válság kitörésekor a lengyel magángazdasági szereplők (háztartások és vállalatok) csupán egyharmada adósodott el devizában, szemben pl. a magyar kétharmados aránnyal. Ráadásul a devizában hitelező intézmények döntően külföldi háttérű bankok voltak, a hazai bankok portfóliójában a zlotyhitelek domináltak.³³

Ez tette lehetővé, hogy a hazai bankok át tudták venni a külföldi székhelyű bankok szerepét. Utóbbiak anyavállalatai megpróbálták elvonni lengyel leányvállalataikból a felesleges likviditást saját tőkepozíciójuk javítása érdekében. Ez potenciálisan hitelszűkéhez vezető hatással fenyegetett. Ezt tudták ellensúlyozni az olyan bankok, mint a PKO BP,

Lengyelország piacvezető kereskedelmi bankja (lengyel állami tulajdonnal), amely épp a válság idején növelte hitelezését.³⁴

Látva a hazai bankok felülteljesítését a válság idején, egyidejűleg az állam gazdasági szerepének hangsúlyosabbá válását, a helyi piaci szereplők és az állam is a lengyel bankrendszer hazai tulajdoni hányadának növelése érdekében kezdtek dolgozni.³⁵ A projekt olyannyira sikeres volt, hogy 2023-ra a lengyel tulajdonú bankok aránya 56,4 százalék volt a szektoron belül. A bankok legnagyobb befektetője az állam volt. Mindezek ellenére a rendszer diverzifikáltan működik. A legnagyobb öt bank a teljes hitelezés 57 százalékáért felelős, míg a fennmaradó rész a kisebb bankok között oszlik meg.³⁶

▶ A FÜGGETLEN MONETÁRIS POLITIKA MOZGÁSTERE

A válság kezelésének negyedik pillére a rugalmas árfolyam és az önálló jegybanki politika volt. Mivel Lengyelország megőrizte saját devizáját, a lengyel nemzeti bank (NBP) mozgásteret jóval nagyobb volt, mint az euróövezeti vagy ahhoz rögzített árfolyamú gazdaságoké. A jegybank az alapkamatot 2008-ban mért közel 6 százalékról 2009 közepére 3,5 százalékra csökkentette, élénkítve a hitelezést és az összesített keresletet. (Az összehasonlítás szemléletes: Magyarország ugyanebben az időszakban, egész pontosan 2008 októberében egyetlen nap alatt, 8,5 százalékról 11,5 százalékra emelte alapkamatát, hogy megvédje a túlzottan eladósodott devizahitelesek és a forintot.) Az élénkítés annyira sikeresnek bizonyult, hogy 2011-re újra megjelent az inflációs kockázat, amelyre válaszul a jegybank visszaemelte az alapkamatot 4,5 százalékra.

³² https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Rekomendacja_S_nowelizacja_czerwiec_2023_82872.pdf

³³ <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781616353810/cho12.xml>

³⁴ Naczyk 2021

³⁵ Naczyk 2021

³⁶ Európai Bizottság 2023. https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/PL_SWD_2023_621_1_en.pdf

▶ A NÖVEKEDÉS ÁRNYOLDALAI: MUNKAHELY NÉLKÜLI FELLENDÜLÉS

A makroszintű sikerek ellenére mégis belebukott az akkori kormány a válság utóhatásába 2015-ben. Ennek oka, hogy Lengyelország ebben az időszakban „munkahely nélküli növekedésen” (*jobless growth*) ment keresztül³⁷: a GDP-növekedés nem hozott arányos munkahelyteremtést.³⁸ Az éves munkanélküliségi ráta 2008-ban 7 százalék körül volt, megegyezve az uniós átlaggal, ám a pozitív növekedési eredmények ellenére az elkövetkező években az EU-s átlaggal

együtt emelkedett, és 2013-ra elérte a 11 százalékot. Ennek egyik strukturális oka az volt, hogy a kohéziós pénzek ebben a ciklusban döntően fizikai infrastrukturális beruházásokba áramlottak, amelyek sokszor ideiglenes munkahelyeket teremtettek ugyan, de tartós foglalkoztatási bővülést nem eredményeztek. A növekedés így nem „csorgott le” kellő mértékben a társadalom szélesebb rétegeibe, ami hozzájárult a Polgári Platform vezette kormányzattal szembeni elégedetlenség növekedéséhez, és közvetett előkészítője lett a Jog és Igazságosság (PiS) 2015-ös választási sikerének.

I 4.2. 2010–2020: EGY MAGASABB HOZZÁADOTT ÉRTÉKŰ GAZDASÁG LÉTREHOZÁSA

A 2008-as válságból való kilábalás tapasztalatai alapvetően átformálták a lengyel fejlesztéspolitika logikáját. Az előző programozási ciklusban az EU-s forrásoknak döntő hányada fizikai infrastrukturális beruházásokba áramlott, ami ugyan anticiklikus stabilizátorként jól működött, de tartós, széles körű munkahelyteremtést nem generált. A 2010-es évektől ezért egy tudatos stratégiai fordulat vette kezdetét: a hangsúly a mennyiségi beruházásról a minőségi, magasabb hozzáadott értékű növekedésre helyeződött át.

▶ REKORD UNIÓS FORRÁSOK, ÚJ PRIORITÁSOKKAL

A 2014–2020-as programozási ciklusban Lengyelország 78,8 milliárd eurót kapott az EU-tól – ez volt a valaha egyetlen tagállamhoz allokált legnagyobb összeg.³⁹ Ebből a kohéziós alap keretében 27,2 milliárd, az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERDF) keretében 49,5 milliárd euró érkezett. Az ERDF-összegeből 17 milliárd eurót közvetlenül innovációs programokra és a kisvállalatok fejlesztésére irányoztak elő, és összességében közvetlen infrastruktúra-fejlesztésre csupán 28 milliárd eurót, vagyis a teljes keret kevesebb mint a felét allokálták. Ez éles fordulat volt az

előző ciklushoz képest, amelyben egyértelműen a fizikai infrastruktúra dominált.

Az ország ismét hatékonyan használta fel a forrásokat. A hét év alatt az EU vásárlóerőn mért GDP/fő átlagához 24,2 százalékponttal került közelebb, ez több mint felerészből, 15,7 százalékpont erejéig az EU forrásoknak volt köszönhető a fejlesztési minisztérium szerint.⁴⁰

▶ FEJLESZTŐ ÁLLAM

A 2010-es évek egyik meghatározó fejleménye az volt, hogy az állam előbb a Polgári Platform (PO), később a PiS irányítása alatt egyaránt egyre aktívabb fejlesztői szerepet vállalt magára. 2012-ben létrejött a beruházásfejlesztési alap (Polskie Inwestycje Rozwojowe – PIR), amelynek feladata infrastrukturális és stratégiai fejlesztések finanszírozása volt. 2013-ban teljesen leállították az állami vállalatok privatizációját. 2016-ban a PIR-ből megszületett a lengyel fejlesztési alap (Polski Fundusz Rozwoju – PFR), amely integrált egyablakos rendszerbe olvasztotta a BGK-t (állami fejlesztési bank), az ARP-t (ipari fejlesztési ügynökség) és számos egyéb fejlesztési szervezetet. Az így létrejött PFR-csoport

37 Scheiring 2021

38 https://doi.org/10.2908/UNE_RT_M

39 Cohesion Data 2026 https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20/#eu-payments

40 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ewaluacja.gov.pl/media/108924/Broszura_model2021_web_ang.pdf

feladatköre rendkívül széles körű lett: start-upok finanszírozása (PFR Ventures), tőzsdén jegyzett cégeknek nyújtott hosszú távú hitelek (ezzel a nemzeti bajnokok támogatása), az állami nyugdíjalapok kezelése, valamint a 2017-es Fejlődés Stratégia (Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, más néven Morawiecki-terv) végrehajtásának koordinálása és a 2020 utáni Covid-alapok kezelése.⁴¹

Mateusz Morawiecki, aki 2017-től kormányfőként vezette az országot, ki is jelentette, hogy ugyan „nem hiszünk az etatizmusban, de az államnak szerepe van a modernizációban”, és a cél egy „új iparpolitika az ázsiai tigrisek mintájára”.⁴²

Ennek megfelelően Morawieckiék át is strukturáltak tovább megváltoztató fejlesztési ügynökségeket. Az alapvetően FDI bevonására specializálódott lengyel külgazdasági és befektetési ügynökségből (Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych – PAIiIZ) 2017-ben lengyel befektetési és kereskedelmi ügynökség (Polska Agencja Inwestycji i Handlu – PAIH) lett, amelynek mandátuma immár nem csupán a külföldi tőke behívására, hanem a hazai export és a kifelé irányuló tőkebefektetések (*outward FDI*) ösztönzésére is kiterjedt. Szimbolikus és tartalmi fordulat volt ez egyszerre: a fejlesztéspolitika fókuszra a pusztán tőkevonzásról a hazai vállalati szektor nemzetközi sikerességének felépítésére tolódott.⁴³

▶ MINIMÁLBÉR-POLITIKA MINT TERMELÉKENYSÉGI KÉNYSZER

A 2010-es évek végére Lengyelország fejlesztési logikájának egyik egyedi eleme lett a minimálbér-politika tudatos alkalmazása. A PiS-kormány 2019 és 2023 között a minimálbért 2250-ről 4000 zlotyra emelte, majdnem megduplázva azt. Ezt a lépést expliciten fejlesztési eszközként hirdették

meg, a kormány szerint a magasabb bérek rákényszerítik a vállalatokat (elsősorban a KKV-kat) a termelékenységük növelésére.⁴⁴ Ez a típusú fejlesztéspolitikai megoldás svéd modell alapján azt feltételezi, hogy a béreloszlás alján a béremelések összenyomják a kevésbé hatékony, jellemzően kis cégek haszonkulcsát a védett szektorokban, modernizálásra vagy piacról való kilépésre kényszerítve őket.⁴⁵ Fontos kiemelni, hogy Magyarországhoz képest érdemi különbség, hogy a PiS nem kompenzálta a munkáltatókat a szociális hozzájárulás egyidejű csökkentésével, így a termelékenységi kényszer tompítás nélkül emelte a legalacsonyabb béreket.⁴⁶

A számok visszaigazolják a bérpolitika hatékonyságát: a minimálbér „harapási aránya” (a mediánbérhez viszonyítva) 2015 és 2021 között 51 százalékról 55 százalékra nőtt. Azaz ennyivel került közelebb a minimálbér szintje a mediánbérhez. A reálminimálbér 2010 és 2021 között 31,6 százalékkal emelkedett, szemben a magyarországi 19,4 százalékkal.⁴⁷

▶ SZOCIÁLPOLITIKA ÉS INKLUZÍV NÖVEKEDÉS

A 2015-ös PiS-győzelem egyértelműen hangsúlyáthelyezést hozott a lengyel gazdaságpolitikában. Szemben az akkori Magyarországon követett alapvetően kulturális jellegű populizmussal, a PiS a gazdasági populizmust (is) gyakorolta. Jelentősen megemelte a szociális kiadásokat. Bevezette az 500+ programot, amely keretében 500 zloty alanyi jogon járó támogatást vezettek be gyermekenként. Csak ez a lengyel GDP 4 százalékát emésztette fel évente.⁴⁸ Ezzel európai rekordot a családtámogatások terén az ország.⁴⁹ Ezenfelül hazánkhoz hasonlóan bevezették a 13. és 14. havi nyugdíjat. Fontos látni, hogy a magyar gazdaságpolitikai párhuzamok ellenére, a lengyel illiberális kormány eközben egyéb területeken (mint adópolitika, munkanélküli segély – amelyet

⁴¹ Naczyk 2021

⁴² Naczyk 2021

⁴³ Naczyk 2021

⁴⁴ Naczyk 2023: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/10245294231213417>

⁴⁵ A gondolatnak a Svédországban alkalmazott Rehn–Meidner-típusú gazdaságpolitikai modell alapozott meg, amely maga is részben ezt vallja. Újabb kutatások is visszaigazolták a minimálbéremelés makró szintű versenyképességre gyakorolt pozitív hatását: <https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/the-new-normal>

⁴⁶ Scheiring 2021

⁴⁷ Naczyk 2023

⁴⁸ <https://www.gov.pl/web/family/it-all-starts-with-the-family--it-is-a-worthy-investment>

⁴⁹ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-poland-2020_0e32d909-en.html

még meg is emelt –, egészségügy vagy oktatás) nem követett egy, a magyarhoz hasonló, a társadalmi egyenlőtlenségeket elmélyítő gazdaságpolitikát. Az inkluzív fejlődés immár explicit politikai prioritássá vált.

A mélyszegénység csökkent Lengyelországban a 2015-ös választások után, miközben Magyarországon a 2010-es populista fordulat után nőtt. Fontos kontextuális különbség továbbá, hogy a PiS fejlesztési politikája azért is lehetett népszerűbb, mint a Fideszé, mert az iparpolitikai eszközök, amelyeket különböző kormányok alkalmaztak, segítették a hazai tőkefelhalmozást, és megakadályozták a transznacionális és a hazai gazdasági szektor éles kettősségének kialakulását. Ennek köszönhetően a nacionalista populisták nem léphettek fel a hazai tőkések érdekeinek kizárólagos képviselőiként, ami tompította a polarizációs dinamikát.⁵⁰

REGIONÁLIS KIEGYENLÍTÉS

A 2010-es évtized fejlesztéspolitikájának fontos területi dimenziója is volt. Az EU-s transzferek allokációja tudatosan a lemaradó régiók felzárkóztatását célozta: a kelet-lengyelországi vajdaságok átlagosan GDP-arányosan több mint 2,5 százalékos éves EU-forrásban részesültek, szemben az országos 1,7 százalékos átlaggal. A regionális különbségek mérséklődtek: az elmúlt évtizedben Lengyelország 15 régiója bekerült az OECD 40 leggyorsabban növekvő régiója közé (egy főre jutó GDP alapján, 2000–2013), és a regionális jövedelemegyenlőtlenségek mértéke ma már összemérhető Németországgal vagy Finnországgal. A képet árnyalja ugyanakkor, hogy a nyugati (Németországgal határos) és a keleti (Fehéroroszországgal, Ukrajnával határos) régiók között még mindig mintegy 30 százalékos különbség mutatkozik az egy főre jutó GDP terén az előbbiekre javára.⁵¹

4.3. 2020-TÓL NAPJAINKIG: ÚJABB VÁLSÁG, ÚJABB SIKERES KILÁBALÁS, ÚJABB KORMÁNYVÁLTÁS

ISMÉT ALACSONY ÁLLAMADÓSSÁG SEGÍTETTE A KILÁBALÁST

A Covid-19-járvány 2020-ban Lengyelország számára az első éves alapú GDP-visszaesést hozta harminc év alatt. A visszaesés ugyanakkor mérsékelt volt, és a kilábalás az egyik leggyorsabb az EU-ban. Lengyelország mindkét nagy válságból (2008 és 2020) „lokális kivételként” került ki: sem 2008-ban nem esett recesszióba, sem 2020-ban nem szenvedett el tartós gazdasági visszaesést.⁵² A siker strukturális alapja ismét a felhalmozott fiskális puffert volt. Az államadósság GDP-arányosan a pandémia előestéjén mindössze 44 százalék volt (2019). Ez a V4-ek között a legalacsonyabb szintet jelentette, ami közvetlen mozgásteret

biztosított a válságintézkedésekhez.⁵³ Ez éles kontrasztot képez a 2008-as válságban Magyarország helyzetével, ahol a 70 százalék feletti adósságráta és az IMF-hitelprogram keretei eleve kizárták az anticiklikus politikát, csakúgy, ahogy 2020-ra a folyamatos fiskális lazítás ismét szűkítette a magyar mozgásteret.

Az azonnali gazdaságpolitikai válasz a Krízisellenes Pajzs (*Tarcza Antykryzysowa*) öt egymást követő csomagján keresztül valósult meg, a GDP 7,6 százalékának megfelelő értékben.⁵⁴ A támogatási rendszer három pillérre épült: bértámogatás és tb-mentesség az érintett vállalkozásoknak, PFR-alapú likviditási hitelek és állami garanciák a KKV-szektorban, valamint közvetlen háztartási transz-

⁵⁰ Scheiring 2021

⁵¹ Világbank 2017

⁵² Szentmihályi Sz. 2022 <https://www.mnb.hu/letoltes/szentmihalyi-szabolcs-tanulsgok-a-legutobbi-ket-valsagbol-kikbol-lesznek-a-loka-lis-kivetelek.pdf>

⁵³ Sobański, K. 2021 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3714302

⁵⁴ Sobański, K. 2021

ferek.⁵⁵ A monetáris politika szintén példátlan lépéseket tett: az NBP az ország történetében először alkalmazott mennyiségi lazítást, az alapkamatot 1,5 százalékról 0,1 százalékra csökkentette, és állampapírokat vásárolt a másodlagos piacon szintén a GDP 7,6 százalékának értékében, stabilizálva a hozamkörnyezetet.⁵⁶

A Krízisellenes Pajzs vállalati szintű hatékonyságát a szállodaiparban, vendéglátásban, utazásszervezésben, sport- és szabadidőszektorban, valamint a személyi szolgáltatások terén elért eredményei alapján vizsgálták meg.⁵⁷ A legfontosabb eredmény: a vizsgált szektorokban a vállalkozások törlési száma a pandémia alatt nem emelkedett, hanem csökkent: a teljes gazdaságban 31,71 százalékkal, a leg súlyosabban érintett vendéglátásban 29,85 százalékkal, az utazásszervezésben 17,08 százalékkal. Mindeközben az összes érintett szektorban tovább nőtt a bejegyzett vállalkozások száma (pl. szállodaipar: 7,3 százalék, vendéglátás: 5,44 százalék). A Krízisellenes Pajzsnek köszönhetően tehát nemhogy visszaesett volna a vállalkozások száma, hanem még nőtt is a leginkább érintett szektorokban (is).

Lengyelország valószínűleg teljesíthetett volna még ennél is jobban, ugyanakkor a PiS és az Európai Bizottság között az igazságszolgáltatást korlátozó reformok körül kialakult vita miatt a Bizottság előbb felfüggesztette 2022 októberében a 76,5 milliárd eurós kohéziós alapok folyósítását, majd az Európai Unió Bírósága (EUB) 2021 novemberében napi 1 millió eurós bírságot szabott ki, végül a Bizottság befagyasztotta a helyreállítási alap (RRF) Lengyelországra jutó 59,8 milliárd eurójának allokációját is.⁵⁸ Csak ezek együtt 137 milliárd eurós kiesést jelentettek, míg a bírság összesen 325 millió euró volt. 2023-ban azonban a PiS elveszítette a választásokat, és az új, immáron harmadik alkalommal Donald Tusk által vezetett lengyel kormány 2024 februárjában megállapodott a források feloldásáról – a szükséges törvénymódosítások kezdeményezése után.

A befagyasztás ugyan nem érezte egyből a hatását, de a beruházási ráta látványosan visszaesett 2022–2023-ban.⁵⁹ Egyebek mellett az önkormányzatok (vajdaságok) hosszabb ideig kénytelenek voltak saját forrásból, hitelből finanszírozni a projekteket.⁶⁰ A késleltett hatás miatt csak 2023-ban ütközött ki igazán az ország GDP-eredményeiben is az uniós pénzek hiánya. Az addig folyamatosan az EU átlag felett teljesítő lengyel gazdaság hirtelen csak 0,2 százalékos bővülésre volt képes, szemben az EU 0,5 százalékaival.⁶¹ 2024-ben ismét visszatért az európai élmezőnybe az ország, miután 3 százalékkal bővült a GDP-je, szemben az uniós 1,1 százalékkal. Jól jelzi az EU-s pénzek jelentőségét, hogy az ING Bank becslése szerint a forrásfelszabadítás után 2024-ben a nettó EU-s beáramlás a GDP 2,7 százalékára emelkedett.⁶²

► ENERGIAVÁLSÁG, MINIMÁLIS OROSZ ENERGIAFÜGGŐSÉGGEL

A Covid okozta válság azonban csak egyike volt a 2020-as évek első felében tapasztalt nehézségeknek, amelyekkel Lengyelországnak meg kellett küzdenie. 2022-ben az orosz–ukrán háború kirobbanását követően egy energiaválság is komoly kihívások elé állította az EU minden tagállamát. Ez különösképpen igaz volt a V4-es gazdaságok számára, amelyek közül több is jelentős orosz fosszilis nyersanyag függőségnek volt kitéve. A Covid után a V4-ek mindegyike újabb szignifikáns anticiklikus csomagokat volt kénytelen aktiválni, ezek tovább terhelték a fiskális pozícióikat. Azonban az alkalmazott szakpolitikai eszközök és a hosszú távú következmények éles különbségeket mutatnak. Lengyelország az energiaársokk kezelésére elsősorban célzott fogyasztói árkompenzációt és az egyes energiahordozókra vonatkozó adócsökkentést alkalmazott, kerülve a tartósan rögzített hatósági árak rendszerét. Magyarország ezzel szemben szinte teljes körű hatósági árvédelmet vezetett be, amelynek egyre növekvő fiskális terhe meghatározó szerepet játszott abban, hogy 2022–2024 között az ország a V4-ek közül messze a legnagyobb fiskális lazításra kényszerült.

55 Lopatka, 2021 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050921020007>

56 Sobański, K. 2021

57 Lopatka 2021

58 Euronews <https://www.euronews.com/my-europe/2024/02/29/breaking-down-the-137-billion-in-eu-funds-that-brussels-has-unfrozen-for-poland>

59 <https://www.forbes.com/sites/lidiakurasinska/2023/02/23/polands-record-low-investment-rate-threatens-long-term-economic-growth/>

60 <https://polandinsight.com/polish-local-governments-start-spending-kpo-funds-fear-time-is-too-short-48290/>

61 Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>

62 ING <https://think.ing.com/articles/unlocking-eu-funds-for-poland-net-inflows-of-up-to-2.7-of-gdp/>

A következmény 2024-re egyértelmű volt: Lengyelország adóssága az alkotmányos 60 százalékos korlát alatt maradt, míg Magyarország 5,1 százalékos GDP-arányos deficitet és 75,8 százalékos államadóssággal zárta az időszakot. Ugyan mindkét mutató egyértelműen sérti az EU Stabilitási és Növekedési Paktumának vonatkozó referenciaértékét, de nyilvánvaló, hogy Lengyelország előnyösebb pozícióból fordulhatott 2025-re.⁶³

A lengyel előny azonban nem csupán az ország kedvezőbb fiskális helyzetének volt köszönhető, hanem ismét egy évtizeddel korábban elindított stratégiai döntésnek, amelyhez következetesen tartották magukat az egymást követő kormányok. Nevezetesen az orosz függőség felszámolásának. A stratégia kulcseleme volt a szwinoujście-i LNG-terminál megépítése, amely 2016-ban nyílt meg, és 8,3 milliárd köbméteres kapacitással rendelkezik. Ezen felül az ország és vállalatai 2028-ig további 10,7 milliárd köbméter LNG kapacitással tervezik bővíteni a gázellátást.⁶⁴ Ezzel párhuzamosan a lengyel állami gázvállalat, a PGNiG már 2020-ban bejelentette, hogy a Gazprommal

kötött, 2022. december 31-én lejáró hosszú távú szerződést nem újítja meg, helyette norvég csővezetékes és LNG-alapú ellátásra áll át.⁶⁵ Ennek a legfontosabb eleme, a Baltic Pipe projekt, amely Norvégiát Lengyelországgal Dánián keresztül köti össze, 2022 szeptemberében nyílt meg, évi 10 milliárd köbméter szállítási kapacitással, ez önmagában fedezi Lengyelország teljes éves gázfelhasználásának 60 százalékát.⁶⁶ A diverzifikáció eredménye számokban kifejezve látványos volt. Oroszország részesedése a lengyel energiahordozó-importok összköltségéből 2015-ben még 84,5 százalék volt. 2023-ban az orosz gázimport teljesen nullára csökkent, 2024-ben pedig az egyetlen még fennmaradó orosz import, az LPG is mindössze 1 százalékot tett ki, de 2024. december 20-tól arra is embargó lépett életbe. A 2024-es importstruktúrában Lengyelország a legtöbb energiahordozót Szaúd-Arábiától (29 százalék), Norvégiától (18 százalék) és az Egyesült Államoktól (17 százalék) vásárolja. A kőolaj tekintetében szintén ez a három ország váltotta fel elsősorban Oroszországot, mint ellátópartnert.⁶⁷

63 Kosztowniak 2025 <https://journals.economic-research.pl/ceref/article/view/3675/2453>

64 Enerdata <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/poland-eyes-45-bcm-year-lng-capacity-boost-second-gdansk-fsru.html>

65 Reuters <https://www.reuters.com/article/markets/polands-pgnig-tells-gazprom-it-plans-to-end-gas-supply-deal-in-2022-idUSL8N27V469/>

66 Gaz System <https://www.gaz-system.pl/en/for-media/press-releases/2022/november/31-11-2022-baltic-pipe-has-reached-its-maximum-capacity.html>

67 <https://www.forum-energii.eu/en/yearbook-energy-data-1>

I 4.4. FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

01 2008-AS PÉNZÜGYI VÁLSÁG

Egyetlen EU-s gazdaság amely növekedett, ráadásul 2,6 százalékkal;

02 VÁLSÁGÁLLÓ (KÖZVETLEN) TÉNYEZŐK

Jelentős és megfelelően felhasznált EU-s források; alacsony államadósság és fiskális mozgástér; alacsony deviza alapú eladósodottság; anticiklikus monetáris politika; önkormányzatok anticiklikus monetáris politikája;

03 2013-2020 UNIÓS PÉNZEK

Rekordösszeg innovációs, valamint humán tőke szemléletű felhasználással az addigi inkább infrastruktúra irányultság helyett;

04 FEJLESZTŐ ÁLLAM

Létrejön a PFR fejlesztési alap széles körű mandátummal; FDI-vonzás helyett, a hazai tőke exportképességének fejlesztése; termelékenység-növelés minimálbéremeléssel;

05 SZOCIÁLIS RENDSZER KIBŐVÍTÉSE

Jelentős család alapú támogatási rendszer épült ki, miközben a korábbi humán tőke ráfordításokat is megtartották;

06 REGIONÁLIS KIEGYENLÍTÉS

Leszakadó régiók felzárkózásának finanszírozása;

07 COVID- VÁLSÁG

Rövid recesszió, fiskális puffert (az államadósság a GDP 44 százaléka), Krízisellenes Pajzs (a GDP 7,6 százaléka), anticiklikus monetáris politika (0,1 százalékos alapkamat és mennyiségi lazítás);

08 UNIÓS PÉNZEK JELENTŐSÉGE

A PiS és a Bizottság konfliktusa miatt az uniós pénzek elapadnak, jelentősen visszaesik a gazdaság teljesítőképessége; politikai fordulat;

09 FELKÉSZÜLTEN VÁRT ENERGIAVÁLSÁG

Továbbra is a V4-ekhez képest kedvező fiskális mozgástér (GDP arányos államadósság 60 százalékos alatti) és 2022 előtt az orosz energiafüggés egy évtizede előkészített leépítése

4.5. ÖSSZEFOGLALÓ

Az elmúlt három évtized V4-es gazdaságtörténetét vizsgálva Lengyelország pályája markánsan kiemelkedik: egy kezdetben hátrányos helyzetből induló, de intézményi, gazdaságpolitikai és társadalmi értelemben is következetesen építkező modell, amely végül nemcsak felzárkózást, hanem részlegesen regionális középhatalmi státust is eredményezett. A lengyel fejlődési pálya különlegessége nem egyetlen „csodafegyverben” rejlik, hanem abban a komplex, egymást erősítő intézményi és szakpolitikai architektúrában, amely képes volt a külső sokkokat kezelni, miközben belső, inkluzív növekedési motorokat is kiépített.

Makrogazdasági szempontból a legfontosabb megállapítás, hogy Lengyelország a rendszerváltás utáni időszakban, és pláne 2008 után tartós és gyakorlatilag megszakítás nélküli növekedési pályára állt. A 2004-es EU-csatlakozás óta elért közel 85 százalékos kumulált GDP-növekedés, valamint a vásárlóerő-paritáson mért gyors konvergencia azt jelzi, hogy a lengyel modell képes volt stabilan közelíteni a nyugat-európai életszínvonalhoz. Ezzel szemben a többi V4-ország pályája szaggatottabb, válságok által jobban megtört volt. Különösen beszédes, hogy Lengyelország a 2008-as válság idején is elkerülte a recessziót, ami egyeduralkodó teljesítmény volt az EU-ban.

A növekedés szerkezete ugyanakkor eltér a klasszikus kelet-közép-európai modelltől. Míg a régió többi országában a magas beruházási ráta és a külföldi tőke dominanciája a fő hajtóerő, Lengyelország esetében a mérsékelt (17–20 százalékos) beruházási ráta mellett is gyors konvergencia valósult meg. Ennek oka, hogy a növekedés olyan minőségi tényezőkre épült, mint a termelékenység javulása és a humántőke fejlődése. A teljes tényezőtermelékenység szerepe a növekedésben kimagasló volt, ami elválasztja a lengyel modellt a „tőkevezérelt” felzárkózási pályáktól.

Az exportteljesítmény szintén kulcsszerepet játszott, de itt is sajátos szerkezet figyelhető meg. Lengyelország exportja volumene és értéke alapján kiemelkedően nőtt, ugyanakkor egy főre jutó alapon elmarad a kisebb, nyitottabb gazdaságokétól, mint Csehország vagy Szlovákia. Ez

arra utal, hogy a lengyel modell kevésbé egyoldalúan exportvezérelt, és nagyobb szerepet kap benne a belső piac, illetve a hazai vállalati szektor.

A tulajdonosi szerkezetben mutatkozó különbségek ezt tovább erősítik. Míg Magyarországon és Csehországban a külföldi tulajdonú vállalatok dominálják a hozzáadott érték előállítás jelentős részét, Lengyelországban a hazai vállalatok adják annak több mint 70 százalékát. Ez egy szélesebb, kevésbé duális gazdasági struktúrát eredményezett, amelyben a növekedés nem egy szűk, multinacionális szektorra koncentrálódik, hanem szélesebb társadalmi és gazdasági bázison oszlik meg. Bár a termelékenységi különbség a hazai és a külföldi cégek között itt is jelentős, a hazai szektor nagyobb súlya inkluzívabb növekedést tett lehetővé.

Ennek intézményi alapjai már a rendszerváltás idején kialakultak. A sokkterápia gyorsan lebontotta a tervgazdasági struktúrákat, ugyanakkor hosszú távon meghatározó fontosságú volt, hogy a régió számos országával ellentétben mindez nem vezetett oligarchikus gazdasági szerkezet kialakulásához. Az aukciós privatizáció, valamint a politikai és gazdasági elit közötti korlátozott összefonódás hosszú távon is meghatározta az állam mozgásterét. A későbbi „kontrollált liberalizmus” modellje, amelyben az állam, a fejlesztési ügynökségek és a bankrendszer együtt irányították az ipari átalakulást, lehetővé tette a vállalatok szelektív, valóban piacorientált átalakítását és a stratégiai ágazatok megerősítését.

A vállalkozói érdekképviselők és az állam kapcsolata szintén kulcsszerepet játszott. Az olyan példák, mint a tejipar, azt mutatják, hogy a szervezett termelői érdekvédelem képes volt fejlesztési koalíciókat létrehozni az állammal, megakadályozva az ágazatok szétesését és elősegítve azok modernizációját. Ez a fajta koordinált kapitalizmus, amelyben az állam nem kivonul, hanem strukturál, jelentős versenyelőnyt biztosított hosszú távon.

A monetáris és fiskális politika tekintetében a lengyel modell következetesen a stabilitásra és a rugalmasságra

épült. A rugalmas árfolyam és az inflációs célkövetés lehetővé tette a külső sokkok tompítását. Eközben a fiskális politika, különösen az alacsony államadósság fenntartása, anticiklikus mozgásteret biztosított válsághelyzetekben. A 2008-as és a 2020-as válság kezelése jól mutatja ennek előnyeit: Lengyelország mindkét esetben gyorsabban és kisebb veszteséggel tudott kilábalni, mint a régió többi országa.

Az állam gazdaságfejlesztési szerepvállalása a 2010-es évektől tovább erősödött. A fejlesztési intézményrendszer (PFR, ARP, PARP) integrációja, valamint az iparpolitika újrafókuszálása az FDI-bevonásról a hazai vállalatok nemzetköziesítésére, egy tudatos stratégiai váltást jelez. Ezzel párhuzamosan a támogatáspolitikája is átalakult. Az EU-források egyre nagyobb része irányult innovációra, KKV-fejlesztésre és magas hozzáadott értékű tevékenységekre.

Az EU-s források felhasználása külön kiemелendő. Lengyelország nemcsak a legnagyobb kedvezményezett volt, hanem az egyik leghatékonyabb felhasználó is. Az előfinanszírozási rendszer, a decentralizált végrehajtás és a stabil szakértői apparátus együttesen biztosították a magas abszorpciós rátát. A források kezdetben infrastrukturális beruházásokba áramlottak, majd a 2010-es évektől egyre inkább a termelékenység növelő területekre koncentráltak.

A társadalmi indikátorok szintjén a lengyel növekedés egyik legfontosabb sajátossága az inkluzivitás. A jövedelmi egyenlőtlenségek jelentősen csökkentek, a mediánjövedelem a V4-es régió élére került, miközben a bérek növekedése nem szakadt el a termelékenységtől. A szociálpolitikai intézkedések (különösen a családtámogatások) tovább erősítették ezt a tendenciát. Fontos azonban, hogy ez nem járt együtt a humántőke alulfinanszírozásával. Az oktatás és az egészségügy területén is fokozatos felzárkózás figyelhető meg, ami hosszabb távon is fenntarthatóvá teszi a növekedést.

A gazdaság és iparszerkezet szempontjából Lengyelország egy diverzifikált modellt épített ki. Bár az ipar és az exportorientált feldolgozó szektor továbbra is meghatározó, a belső piac, a szolgáltatások és a hazai KKV-k szerepe is jelentős. Ez csökkenti a külső sokkokkal szembeni sérülékenységet, és kiegyensúlyozottabb növekedési pályát eredményez.

Összességében a lengyel fejlődési modell lényege egy modern „beágyazott piacgazdaság”. Nyitott a nemzetközi tőke felé, de nem válik attól függővé; támaszkodik az államra, de nem fullad etatizmusba; ösztönzi a növekedést, de nem mond le az inkluzivitásról. Visegrádi összehasonlításban ez a kombináció magyarázza, hogy Lengyelország miért tudott tartósan gyorsabb és kiegyensúlyozottabb felzárkózási pályára állni, mint a régió többi országa.

5. MIT TANULHAT MAGYARORSZÁG A LENGYEL PÉLDÁBÓL?

A lengyel fejlődési modell tanulmányozása nem csupán tudományos megközelítésből érdekes: egy olyan ország pályájáról van szó, amely sok szempontból hasonló vagy adott esetben rosszabb kiindulópontokról – posztkommunista átmenet, tőkehiányos gazdaság, EU-integráció – indult, mint Magyarország, mégis markánsan eltérő eredményekre jutott. A lengyel eset azt mutatja, hogy a makrogazdasági stabilitás, a tudatos iparpolitikára épített fejlesztéspolitikák, a humántőkébe fektetés, a decentralizált végrehajtás és a hazai vállalati bázis erősítése együtt képes gyorsabb és inkább inkluzív növekedést eredményezni.

A két ország között a divergencia elsősorban a 2008 utáni évtizedben vált látványossá, majd a 2010-es években mélyült el átlagbérek, termelékenység, inkluzivitás és fiskális mozgástér tekintetében egyaránt. Az alábbi fejezet nem normatív receptről szól, hiszen a lengyel modell sem tévedhetetlen, és a két ország intézményi, politikai, valamint geostratégiai környezete számos ponton eltér. Inkább szakpolitikai területekre bontva áttekinti, hogy Lengyelország milyen bizonyítottan működő megoldásokat alkalmazott, és ezek közül melyek azok, amelyek átvétele vagy adaptációja realitáson elérhető Magyarország számára is.

5.1. FISKÁLIS FEGYELEM ÉS MONETÁRIS RUGALMASSÁG

A lengyel modell egyik legegységesebb tanulságát a fiskális prudencia nyújtja. Lengyelország következetesen 60 százalék alatt tartotta államadósságát – az alkotmányba írott határral biztosítva a cél kikényszeríthetőségét –, ami 2008-ban és 2020-ban egyaránt közvetlen anticiklikus mozgásteret biztosított. Fontos kitétel, hogy a lengyel példa nem az állami kiadások visszafogásának, hanem a növekedés révén elért adósság mérséklésének a modellje. Lengyelország soha nem alkalmazott tartós megszorítást.

Magyarország mindkét válságba valamilyen mértékű fiskális sebezhetőséggel érkezett, ami szűkítette az aktív beavatkozási teret. Hosszú távon a magyar állam is csak akkor lesz képes sikeresen kezelni nem várt válságokat, amennyiben kellő fiskális tartalékokkal rendelkezik. Ezért a GDP-arányos államadósság mérséklése mellett – amelyet a GDP-nek az adóssághoz mért nagyobb arányú növekedésén keresztül realizál az ország – javasolt a költségvetést minden évben válságálló szempontok szerint tervezni. Teret hagyva egy nem várt, külső sokkokra visszavezethető gazdasági visszaesés kezelésére.

5.2. EU-S FORRÁSOK HATÉKONY FELHASZNÁLÁSA

Az uniós források folyamatos beáramlása kulcsszerepet játszott Lengyelország sikerében. A gazdaságfejlesztésben játszott szerepükön túl, a 2008-as és az azt követő válságok idején ezek biztosították azt a mozgásteret, amivel Lengyelország sikeresen lépett túl rajtuk.

Magyarország tapasztalataihoz képest a legfontosabb különbség a felhasználás minőségében mutatkozott, miután valóban a gazdaság szerkezeti átalakítására fordította az állam azokat. Ennek két fontos előfeltétele volt. Egyrészt a decentralizált végrehajtás, miután a források 40 százalékat a vajdaságok kezelték közvetlenül. Ez közelebb vitte a döntéshozatalt a helyi igényekhez. Másrészt a szakértői apparátus kormányváltásoktól független megőrzése, ami biztosította az intézményi memória folytonosságát.

A lengyel tapasztalat azt mutatja, hogy az abszorpciós hatékonyság tartós javítása intézményi átrendezést igényel.

Nem csupán technikai előírásokat, hanem a politikai függés jelentős mérséklését is a forráselosztásban. Emellett fontos, hogy a felhasználás a lengyel példához hasonlóan lépcsőzetes, a valós gazdasági igényekhez igazodó legyen. Amennyiben egyes területeken a gazdaság gerincét adó fontos infrastrukturális hiányosságok fedezhetők fel (közlekedés – főleg vasút –, villamosenergia-hálózat, vízellátás), úgy érdemes első körben azokat kezelni. Ezek nem csupán látványos és gyors hatású fejlesztések, hanem a hosszú távú növekedés alapjai is.

Végezetül fontos tanulság mind Lengyelország, mind Magyarország példájából, hogy az uniós pénzek hiánya jelentős gazdasági visszaeséssel jár, még válság nélküli időkben is. Ennek megfelelően meghatározó, hogy a mindenkori kormány úgy alakítsa intézményrendszerét, hogy az ne vonhassa magával a pénzek visszatartását az EU részéről.

5.3. IPARPOLITIKA ÉS FEJLESZTÉSI INTÉZMÉNYRENDSZER

A fejlesztési bankok, ipari ügynökségek és koordináló szervezetek egyfajta stratégiai végrehajtó rendszert alkotnak. Magyarország számára az egyik legfontosabb tanulság az, hogy a gazdaságfejlesztéshez nem elég a politikai akarat, hanem stabil, szakértői és részben politikától védett intézmények is kellenek.

Ezzel összefüggésben Lengyelország egyik legjelentősebb teljesítménye a fejlesztő állam intézményi architektúrájának fokozatos felépítése volt. Az ipari fejlesztési ügynökség (ARP), a közép- és kisvállalkozás-fejlesztési ügynökség (PARP) és a 2016-ban integrált lengyel fejlesztési alap (PFR) egymást követő reformütemekben jöttek létre, és mára egyértelmű szakpolitikai mandátummal rendelkező, koherens fejlesztéspolitikai hálózatot alkotnak.

Magyarországon a Fidesz-kormányok szintén létrehoztak fejlesztési intézményeket (pl. EXIM, MFB, NKFIH), ezek azonban rendszerint politikai szempontoknak is alá vannak rendelve, és az intézményi stabilitás és szakmai folytonosság korántsem teljesít olyan következetesen, mint lengyelországi megfelelőikben. A PFR példája arra mutat rá, hogy az FDI-bevonásról a hazai vállalati szektor exportképességének fejlesztésére való explicit stratégiai nyitás – amelyet a PAiIZ-ból PAIH-á való átalakítás jelképezett – konkrét intézményi feltételeket igényel. Jelenleg Magyarországon az ilyen irányú fordulat intézményi alátámasztása hiányos.

Fontos szemléletbeli feltétel, hogy a fejlesztéspolitika kialakításakor szelektív, ágazatspecifikus megközelítés érvényesüljön, amely nem minden vállalatot azonos módon kezel, hanem a versenyképes és fejleszthető szegmenseket támogatja.

5.4. HAZAI VÁLLALATI BÁZIS ÉS A GAZDASÁGI DUALITÁS MÉRSÉKLÉSE

A lengyel és a magyar gazdaság közötti egyik legszélesebb strukturális szakadék a hozzáadott érték tulajdonosi megoszlásában rejlik. A lengyel példa azt mutatja, hogy a hazai szektor erősítése stabilabb és inkluzívabb konvergenciát tesz lehetővé. A lengyel súlyponteltolódás azonban nem spontán fejlemény volt, hanem tudatos privatizációs logika és fejlesztési ösztönzők eredménye. Magyarországon is érzékelhetőek a hazai tulajdon bővítésére irányuló kormányzati törekvések, azok azonban általában politikailag a kormányzathoz bekötöttek körére korlátozódnak. A

KKV-szektor általános fejlesztésének és a lengyel példából ismert ágazati fejlesztési koalíciók kialakításának ténye kulcsfontosságú lenne az önfenntartó belső növekedési motor felépítése szempontjából. Az állam ezen felül a kedvezményes finanszírozás, az exporttámogatás, az innovációs eszközök és a beszállítói integráció erősítésére kell, hogy koncentráljon.

Kiemelendő, hogy mindez nem a külföldi tőke elutasítását jelenti, hanem a gazdaság szerkezetének kiegyensúlyozását.

5.5. OKTATÁSFEJLESZTÉS

Az oktatás terén Lengyelország példája önmagában is egyértelmű üzenetet hordoz: az 1999-es oktatási reform következetes megvalósítása, amely a tankötelezettségi korhatár emelésén keresztül tartós fejlesztési elveket honosított meg, és a 2000-es évektől markánsan javuló PISA-eredményeket hozott. A felsőfokú végzettség gyors bővülése szorosan egybeesett a termelékenység javulásával miközben a Világbank számítása szerint az oktatáshoz való hozzáférés javulása a 2005–2014 közötti szegénységcsökkenés 84 százalékát magyarázta.

Magyarországon a kormányzati intézkedések az elmúlt évtizedben inkább a korai szakképzési irányba terelést erősítették, az oktatási kiadások GDP-arányos szintje csök-

kent, és a PISA-eredmények stagnáltak, illetve romlottak. Az oktatási rendszer minőség-vezérelt reformálása, nem csupán szociálpolitikai, hanem versenyképességi kérdés. Látva a lengyel 6+3+3 éves képzés sikereit, hazai alkalmazása szintén megfontolandó.

Ezenfelül a lengyel példa alapján különösen hasznos lenne a pedagógiai munka minőségének megerősítése, az iskolai autonómia és az egységes mérési rendszerek egyensúlya, valamint az általános és középfok közötti átmenet jobb szervezése. A hangsúly nemcsak a diplomások számának növelésén, hanem a készségek, a matematika, a szövegértés és a természettudományos alapképességek fejlesztésén kellene legyen.

5.6. ENERGIAPOLITIKA ÉS STRATÉGIAI FÜGGETLENSÉG

Az energiapolitika terén a lengyel példa kiemelkedően konkrét tanulságokat kínál. Lengyelország az orosz energiafüggőség lebontását egy évtizeddel az ukrajnai háború előtt megkezdte. Ennek köszönhetően az orosz gázimport 2023-ra nullára csökkent, miközben Magyarország az orosz energiahordozóktól való függés terén a V4-ek között a legkiszolgáltatottabb helyzetben maradt. A lengyel megközelítés két lényeges eleme emelendő ki: egyrészt az infrastrukturális befektetések időben való megkezdése (amelynek fiskális költsége előre tudható és tervezhető), másrészt

annak elkerülése, hogy az árszabályozás eszköze helyettesítse a függőség érdemleges csökkentését. Magyarországon az árszabályozás (rezsicsökkentés), illetve a hosszú távú orosz szerződések fenntartásának politikája ezzel éppen ellentétes logikájú, és az általános versenyképességi környezetre is negatív hatással bír. Kézenfekvő megoldás az energiahatékonysági beruházások széleskörű támogatása, valamint a hazai energiaforrások (nap, szél és geotermikus) minél nagyobb arányú beépítése a rendszerbe – kiváltva a fosszilizéseket.

5.7. MINIMÁLBÉR-POLITIKA MINT TERMELÉKENYSÉGI KÉNYSZER

A PiS-kormány minimálbér-politikájának egyik legfontosabb empirikus tanulsága, hogy a béremelés és a termelékenység fejlődése nem szükségszerűen állnak ellentétben. A Rehn–Meidner-modell alapjain álló elképzelés – amelynek értelmében a magasabb bérek kiszorítják az alacsony termelékenységű szereplőket, és modernizálásra kényszerítik a hatékonyabb cégeket – a lengyel adatokon vizsgálva igazolódott: a minimálbér 2019–2023 közötti csaknem megduplázása után a reál-minimálbér 2010–2021 között 31,6 százalékkal nőtt, szemben a magyar 19,4 százalékkal.

Lényegi különbség, hogy a lengyel kormány a szociális hozzájárulás egyidejű csökkentésével nem tompította a termelékenységi kényszert, így a béremelés hatása tisztán érvényesült. A tanulság nem feltétlenül az, hogy azonnal ugyanolyan mértékű béremelésre lenne szükség Magyarországon, hanem hogy a minimálbér-politika használható fejlesztési-szakpolitikai eszközként – azzal a feltétellel, hogy annak hatásait nem semlegesítik adókedvezményekkel az érintett munkáltatóknak.

5.8. DECENTRALIZÁCIÓ ÉS ÖNKORMÁNYZATI KAPACITÁS

Az 1990-es évek két hullámában végrehajtott lengyel közigazgatási decentralizáció – amelynek csúcspontja az 1999-es reform volt, a vajdaságok számának 49-ről 16-ra csökkentésével és az önkormányzatoknak biztosított tényleges döntési jogkörökkel – két szempontból is alapot adott a későbbi gazdasági sikerhez. Egyrészt, az EU-s források hatékony abszorpciójához szükséges intézményi kapacitás a vajdaságok szintjén jött létre és halmozódott fel. Másrészt, a 2008-as válságban a helyi önkormányzatok aktív anticiklikus szereplőként léptek fel: fiskális egyenlegük a GDP 1,2 százalékával mozdult el deficit irányába, ami az EU

tagállamai közötti legnagyobb ilyen irányú elmozdulás volt, és a központi kormány stabilizációs törekvéseit megerősítette. Magyarországon a 2010 utáni centralizációs folyamat az önkormányzatok bevételszerzési és döntési mozgásterét jelentősen szűkítette, ami közvetlenül korlátozza a közszolgáltatási hatékonyságot és az EU-s forrásokhoz való hozzáférést is. A lengyel példa azt mutatja, hogy a versenyképesség és az EU-s pénzek felhasználásának hatékonysága egyszerre erősíthető egy erős, autonóm önkormányzati intézményrendszer felépítésével. Miközben segíti a régiós felzárkózást is a lemaradó térségekben.

5.9. ÖSSZEFOGLALÁS: MIT LEHET ÁTVENNI ÉS MIT NEM?

Fontos leszögezni: a lengyel modell nem másolható le egy az egyben. Lengyelország és Magyarország méretbeli, geopolitikai vagy éppen történelmi különbségei nem teszik ezt lehetővé. Ugyanakkor a lengyel példa így is üzenetértékű. Azt mutatja, hogy a felzárkózás lehetséges, azonban tudatos és kormányokon átívelő gazdaságfejlesztési szemléletet követel. Rövid távú megfontolások helyett, a hosszú távra helyezi a hangsúlyt, aminek a középpontjában az infrastruktúra és az ember van. A kettő fejlesztése együtt hozza el azt a minőségi ugrást, amely egy közepes fejlettségű gazdaságot elindíthat a magasán fejlett gazdasági állapothoz vezető úton.

A lengyel modell nem hibátlan, de több olyan szerkezeti tanulságot kínál, amely a jelenlegi magyar gazdaságpoli-

tikai vitákban is hasznos kiindulópont lehet. A valóban átvehető és adaptálható elemek közé sorolhatók: (1) a fiskális fegyelem intézményesítése az anticiklikus mozgáster biztosítása érdekében; (2) az EU-s források használatának depolitizálása a minőség és a hatékonyság javítása érdekében; (3) a fejlesztési intézményrendszer koherenciájának javítása és az exportkapacitás erősítése; (4) az energiafüggőség csökkentése; (5) az oktatásnak a gazdaságpolitika középpontjába helyezése; (6) a minimálbér-politika fejlesztéspolitikai eszközként való alkalmazása, anélkül, hogy a hatást adókedvezmények semlegesítenék. Ezek közös jellemzője, hogy nem igényelnek egyedi történelmi feltételeket, csupán kormányzati akaratot, intézményi kapacitást és az EU jogi keretein belüli mozgáster hatékony kihasználását.

6. MELLÉKLET

	Konzervatív	Baloldali	Radikális jobboldali	Vegyes összetételű (konzervatív és baloldali)
1991	Solidarity-utód koalíció — Olszewski-kormány (majd Suchocka) Demokratikus Unió, ZChN, PC, PSL és más pártok. Első szabad választás, 100+ párt, fragmentált parlament.			
1993	SLD-PSL koalíció — Pawlak, majd Oleksy, majd Cimoszewicz Demokratikus Baloldali Szövetség + Lengyel Néppárt. Post-kommunista visszatérés. 1993–1997.			
1997	AWS-UW koalíció — Buzek-kormány Szolidaritás Választási Akció (33,8%) + Szabadság Unió. Jerzy Buzek PM. 1997–2001.			
2001	SLD-UP koalíció — Miller-kormány SLD átütő győzelem (41%). Leszek Miller PM. Az AWS 8% alatt, kiesett. Majd Belka-kormány 2004-ig.			
2005	PiS-koalíció — Marcinkiewicz, majd Jarosław Kaczyński PM PiS 27% (PO 24%). Kisebbségi korm., majd PiS+Samobrona+LPR. Koalíció 2007-ben összeomlott.			
2007	PO-PSL koalíció — Tusk I-kormány Polgári Platform 41,5%. Donald Tusk miniszterelnök. Előre hozott választás. 2007–2011.			
2011	PO-PSL koalíció — Tusk II, majd Kopacz-kormány PO 39,2%. Tusk PM (2014-ig, EU Tanács elnöke lett), Ewa Kopacz folytatta 2015-ig.			
2015	PiS egypárti többség — Szydło, majd Morawiecki-kormány PiS 37,6%, abszolút többség (235/460 hely). Beata Szydło PM 2017-ig, majd Mateusz Morawiecki.			
2019	PiS egypárti többség — Morawiecki II PiS 43,6% (rekord), 235 mandátum. Morawiecki PM folytatja. 2019–2023.			
2023	KO+TD/PSL+Lewica koalíció — Tusk III PiS legtöbb szavazat (35,4%), de elveszti többségét. Donald Tusk PM, 3 pártból álló koalíció.			

2. táblázat: Lengyel kormányok 1990 - 2026

Egyensúly
Gazdaságkutató
és Tanácsadó